

Štedno-ulagački proizvodi banaka u Republici Hrvatskoj

Latinović, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:311701>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-03**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

IVA LATINVIĆ

Štedno-ulagački proizvodi banaka u Republici Hrvatskoj
ZAVRŠNI RAD

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet – Zagreb

Studij: Preddiplomski stručni studij Poslovna ekonomija

Smjer: Računovodstvo i financije

Kolegij: Poslovno bankarstvo

Mentor: doc. dr. sc. Jakša Krišto

Broj indeksa autora: 0067559899

Zagreb, srpanj 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilja rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode istraživanja.....	1
1.3. Sadržaj i struktura rada.....	1
2. FINANCIJSKI SUSTAV U REPUBLICI HRVATSKOJ	2
2.1. Općenito o financijskom sustavu	2
2.2. Financijski sustav RH.....	3
2.3. Struktura financijskog sustava RH.....	5
3. BANKA	8
3.1. Definiranje banke	8
3.1.1. Pristupi razumijevanju banaka	10
3.2. Vrste banaka	11
3.3. Poslovanje banaka	12
3.4. Bilanca banke	12
3.4.1. Pasiva	13
3.4.2. Aktiva	14
3.5. Bankovni poslovi.....	15
3.5.1. Pasivni bankovni poslovi	15
3.5.2. Aktivni bankovni poslovi	16
3.6. Instrumenti osiguranja plaćanja.....	17
3.7. Rizici u bankarskom poslovanju	19
3.8. Zaštita potrošača.....	21
3.8.1. Zaštita komitenata banka.....	22
4. HRVATSKI BANKOVNI SEKTOR.....	25
4.1. Hrvatska narodna banka	25
4.2. Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga	26
4.3. Stanje u bankovnom sustavu	27
5. ŠTEDNO-ULAGAČKI PROIZVODI BANAKA U RH.....	31
5.1. Depoziti građana	32
5.1.1. Transakcijski depoziti	33
5.1.2. Netransakcijski depoziti	34
5.1.3. Primjer oročenog depozita kod Zagrebačke banka i Privredne banke Zagreb.....	36
5.1.4. Osiguranje depozita.....	37
5.2. Stambena štednja.....	38
5.3. Dječja štednja	40
5.4. Mirovinska štednja	40

4.5. Mirovinski fondovi.....	41
4.6. Osiguranja	43
4.7. Investicijski fondovi.....	45
6. ZAKLJUČAK.....	50
LITERATURA	52
POPIS GRAFIKONA	54
POPIS SLIKA.....	54
POPIS TABLICA.....	54

1. UVOD

1.1. Predmet i cilja rada

Predmet završnog rada i tema obrađivana u radu je „Štedno-ulagački proizvodi banaka u Republici Hrvatskoj“. Štednja je izraz koji se u Republici Hrvatskoj upotrebljava za novčanu štednju građana. Sastoji se od dijela koji je namijenjen potrošnji i financiranju drugih izdataka i od dijela dohotka namijenjenog štednji. Samo riječ „štednja“ označava izdvajanje dijela novca koji nije namijenjen tekućoj potrošnji, odnosno neutrošeni dio dohotka. Dio štednje ulaže se na štedne račune kod banaka, dio u osiguravajuće institucije, mirovinske fondove, a velik dio ulaže se u korporacijske i državne vrijednosne papire i slične instrumente financijskog tržišta.

Cilj ovog rada je objasniti značenje financijskog sustava i kakav je trenutno financijski sustav u Republici Hrvatskoj. Isto tako važno je pojasniti razumijevanje pojma banke te njezinu politiku poslovanja. U ovom radu nastoji se objasniti podjela štedno-ulagački proizvoda koje koriste banke i druge institucije.

1.2. Izvori podataka i metode istraživanja

Pri izradi završnog rada korišteni su sekundarni izvori podataka, u obliku stručne i znanstvene literature. Konkretno rečeno, knjige i dokumenti prikupljeni u knjižnici Ekonomskog fakulteta, bazama podataka za znanstvene i stručne članke, te na relevantnim internetskim stranicama.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Cjelokupni sadržaj teksta je smisleno raspodijeljen, što je dano u sadržaju na prethodnoj stranici. Rad je koncipiran od šest logički povezanih cjelina koje se razlažu na nekoliko poglavlja. Prvu tematsku cjelinu čini uvod u kojem se predstavlja tema i ciljevi rada, izvori podataka i metode istraživanja, te sadržaj i struktura rada. U drugoj cjelini obrađeno je značenje financijskog sustava općenito u svijetu te u Republici Hrvatskoj. Treća cjelina odnosi se na definiranje pojma banke, vrste banaka, poslovanje banaka, bankovnih poslova i dr. U četvrtoj cjelini riječ je o važnim institucijama bankovnog sustava. Peta cjelina, i najvažnija, odnosi se na štedno-ulagačke proizvode banaka i ujedno na ulaganje u fondove (investicijske i mirovinske) i osiguranja. Završni rad završava šestom cjelinom, tj. zaključkom u kojemu je izraženo mišljenje o predstavljenoj temi.

2. FINANCIJSKI SUSTAV U REPUBLICI HRVATSKOJ

2.1. Općenito o financijskom sustavu

Financijski sustav neke zemlje zrcalo je gospodarskog dostignuća, zbog toga jer njegova učinkovitost ima direktan utjecaj na funkcioniranje nacionalnog gospodarstva. Okosnicu i mehanizam financijskog sustava predstavljaju financijske institucije, financijska tržišta i financijski instrumenti, ali i cjelokupne nacionalne ekonomije.

„Financijski sustav ukupnost je nositelja ponude i potražnje novčanih sredstava, financijskih oblika – instrumenata u kojima su utjelovljena novčana potraživanja, raznolikih financijskih institucija, tokova i tehnika koji, objedinjeni pravnim normama i regulacijom, omogućavaju trgovanje novcem i novčanim viškovima, određujući pri tome cijene financijskim proizvodima.“¹ Navedena tvrdnja upućuje na opću definiciju financijskog sustava.

Funkcije financijskog sustava ostvaruju se na različitim i brojnim, formalnim, neformalnim, otvorenim i dogovornim financijskim tržištima. Preko financijskih tržišta usmjerava se novčana štednja i trenutno slobodni novac onim sektorima ili pojedincima kojima su potrebni za potrošnju ili, najčešće, za kapitalna ulaganja u razvoj. Važno je istaknuti dvije osnovne zadaće financijskog sustava. Primarna zadaća financijskog sustava je *transferna funkcija* i odnosi se na prijenos novčanih sredstava od štediša prema onima koji ih trebaju za potrošnju ili ulaganja. Druga zadaća financijskog sustava je *funkcija usmjeravanja* ili *alokativna funkcija* gdje financijski sustav usmjerava raspoloživi novčani kapital u one pothvate koji su profitabilni i ekonomski opravdani. Alokativna efikasnost pridonosi ostvarivanju ciljava:

- a) ŠTEDIŠAMA – osigurava ima povrat uloženi sredstava i najviši prinos
- b) FINANCIJSKIM POSREDNICIMA – profitabilno poslovanje i izbjegavanje gubitaka zbog nenaplativih potraživanja
- c) KORISNICIMA (dužnicima) – izbor profitabilnih i za njih korisno eliminiranje ekonomski neprihvatljivih među kandidiranim poslovnim projektima
- d) DRUŠTVU – usmjeravanje raspoloživog novčanog kapitala u one grane i djelatnosti koje osiguravaju razvoj i ostvarivanje gospodarsko-političkih ciljeva.

Financijski sustavi se razlikuju po zemljama. Stoga i ne postoji neki standardni model financijskog sustava kojeg treba slijediti već se izučava konceptualni model financijskog

¹ Leko V.; **Financijske institucije i tržišta I**, pomoćni materijali za izučavanje, Ekonomski fakultet Zagreb, Sveučilišna Tiskara d.o.o., Zagreb, 2012., str. 1

sustava i njegove najvažnije sastavnice. Najvažniji izvor **ponude** novčanih sredstava u svim zemljama je institucionalni sektor „domaćinstva i pojedinci“, a u Republici Hrvatskoj je također stanovništvo. Osobna primanja navedenog sektora formiraju se od plaća, rente, kamata, i sli. te se nakon odbitka osobnih poreza, raspoloživa primanja raspoređuju za potrošnju i za osobnu štednju. Sektor potražnje su poduzeća jer su ima razvojne i druge potrebe za novčanim sredstvima u pravilu veće od vlastite štednje.

2.2. Financijski sustav RH

Financijski sustav svake zemlje čine njezina valuta i platni sustav, financijska tržišta, financijske institucije te institucije koje reguliraju i nadziru njihov rad. Okosnica su financijskog sustava Republike hrvatske kreditne institucije, čiji rad uređuje i nadzire Hrvatska narodna banka.

Zakonsko sredstvo plaćanja u Republici Hrvatskoj je kuna. U platnom sustavu Republike hrvatske fizičke i pravne osobe obavljaju sve bezgotovinske platne transakcije u zemlji i s inozemstvom preko pružatelja platnih usluga, najčešće preko poslovnih banaka, a poslovne banke međusobne platne transakcija obavljaju preko četiri platna sustava: Hrvatskog sustava velikih plaćanja (HSVP), Nacionalnog klirinškog sustava (NKS), EuroNKS-a i sustava TARGET2. Funkcioniranje platnog prometa u RH uređeno je nizom propisa, među kojima se ističu Zakon o platnom prometu i Zakon o elektroničkom novcu. Hrvatska narodna banka zadužena je za reguliranje količine gotovog novca u optjecaju putem poslovnih banaka kao i za neometano funkcioniranje nacionalnog platnog sustava.²

Na *novčanom tržištu* poslovne banke prikupljaju slobodna novčana sredstva (ročnosti do godine dana) i pozajmljuju ih fizičkim i pravnim osobama i ostalim institucionalnim sektorima. Poslovne banke pozajmljuju novčana sredstva i međusobno za potrebe likvidnosti na tzv. međubankovnom tržištu. Banke to mogu činiti neposredno ili s posredovanjem Tržišta novca i kratkoročnih vrijednosnica d.d. (Tržište novca Zagreb, TNZ). Na *deviznom tržištu* banke spajaju domaću potražnju za inozemnom valutom i inozemnu potražnju za domaćom valutom. Osim banaka na deviznom tržištu djeluju i ovlaštene mjenjači, čije poslovanje regulira Hrvatska narodna banka, a nadzire Ministarstvo financija – Financijski inspektorat. Ovlaštene mjenjači mogu trgovati isključivo stranom gotovinom i čekovima te samo s fizičkim osobama, a poslovne banke mogu trgovati i devizama (stranim depozitnim novcem) te s pravnim osobama.

² HNB, Financijski sustav RH, dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh>, pogledano dana 02.05.2019.

Banke, država i međunarodne institucije inozemnim valutama trguju i s HNB-om, neposredno ili na tzv. deviznim aukcijama, a HNB tim transakcijama regulira tečaj hrvatske kune. Kako bi HNB efikasnije provodio monetarnu i deviznu politiku, može u svoje ime izdavati vlastite vrijednosne papire koji glase na domaću ili inozemnu stranu valutu te na financijskim tržištima ugovarati kupnje, prodaje i zamjene vrijednosnih papira te drugih lakoutrživih financijskih instrumenata. Na taj način HNB može sudjelovati na novčanom i deviznom tržištu te može utjecati na likvidnost domaćega financijskog tržišta. S obzirom da hrvatsko gospodarstvo ima visoku euriziranost, održavanje stabilnosti tečaja kune od ključnog je značaja zbog očuvanja makroekonomske stabilnosti financijskog sustava RH.³

Na *tržištu kapitala* banke se pojavljuju u dvostrukoj ulozi, što znači da one mogu neposredno pozajmljivati kapital fizičkim i pravnim osobama koje nemaju neposredan pristup tržištu kapitala, i ujedno mogu ulagati u instrumente tržišta kapitala koje su izdale pravne osobe koje imaju neposredan pristup na tržištu. Ulagati u instrumente tržišta kapitala mogu i sve druge pravne i fizičke osobe, uz posredovanje ovlaštenih brokera, koji tim instrumentima trguju preko Zagrebačke burze (ZB). Za kontroliranje transakcija kupnje i prodaje vrijednosnih papira na domaćem tržištu kapitala zaduženo je Središnje klirinško depozitarno društvo (SKDD).⁴

Kao što je već prethodno navedeno, najzastupljenije financijske institucije u Republici Hrvatskoj su kreditne institucije, među kojima se ističu banke. Osim poslovnih banaka na tržištu se nalaze i stambene štedionice, koje potiču namjensku štednju i kreditiraju stambeno zbrinjavanje, zatim Hrvatska za obnovu i razvitak (HBOR), koja obavlja funkciju razvojne i izvozne banke, te kreditne institucije iz drugih zemalja EU. Uz kreditne institucije važni su i financijski posrednici, koji obuhvaćaju obvezne i dobrovoljne mirovinske fondove, osiguravajuća društva, investicijske i novčane fondove te društva za leasing i faktoring. Osim aktivnosti regulatora HNB i Hanfe, za nesmetano funkcioniranje i cjelovitost financijskog sustava, važne su i aktivnosti drugih nadzorno-regulatornih tijela te pomoćnih financijskih institucija, kao što su Državna agencija za osiguranje štedni uloga i sanaciju banaka (DAB), koja nadzire sustav zaštite depozita kod bankarskih financijskih posrednika, te Uprava za financijski sustav Ministarstva financija, koja priprema zakonske prijedloge s područja financijskog poslovanja. S druge strane, interese bankarskog sektora kod nadzorno-regulatornih institucija, kao i u javnosti, zastupaju Hrvatska udruga banaka (HUB) te Udruženje banaka pri

³ HNB, Financijski sustav RH, dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh>, pogledano dana 02.05.2019.

⁴ HNB, Financijski sustav RH, dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh>, pogledano dana 02.05.2019.

Hrvatskoj gospodarskoj komori (HGK). Od ostalih institucija, koje su specijalizirane za pružanje usluga sudionicima na financijskim tržištima i u redovitom poslovanju, možemo navesti Hrvatski registar obveza po kreditima (HROK), Središnji registar osiguranika (Regos) te Financijsku agenciju (Fina).⁵

Nakon pojmovnog definiranja financijskog sustava te izučavanja financijskog sustava u Republici Hrvatskoj, u nastavku rada izučavati će se banka, pojmovno određenje, karakteristike, vrste banka i dr.

2.3. Struktura financijskog sustava RH

Općenito govoreći strukturu financijskog sustava čine financijska tržišta, financijske institucije, financijski instrumenti i proizvodi. Rad će se više bazirati na financijske institucije.

U Republici Hrvatskoj najznačajniji financijski posrednici su kreditne institucije, koje se dijele na banke, štedne banke i stambene štedionice. Osim kreditnih institucija, čiji rad nadzire i regulira HNB, važni su i institucionalni investitori poput osiguravajućih društava i mirovinskih fondova, a njihovo poslovanje regulira i nadzire Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA). Važno je naglasiti da su u kolovozu 2014. godine, unutar postojećeg sustava, uvedene tri kategorije mirovinskih fondova (A, B i C) koje se međusobno razlikuju po ograničenjima ulaganja i investicijskoj strategiji. Glavna svrha društva za osiguranje i reosiguranje je raspodjela mogućih rizika s osiguranika na osiguratelja, a dijele se na životna i neživotna osiguranja. U Hrvatskoj još uvijek nije zaživio tren ulaganja u životna osiguranja, a glavni razlog tome jest loše stanje hrvatskog gospodarstva, kao i sve veća razina siromaštva građana. Stoga su neživotna osiguranja češća, a među njima dominira osiguranje od odgovornosti za upotrebu motornih vozila. U ostale financijske posrednike spadaju investicijski fondovi, društva za leasing, društva za faktoring i kreditne unije.

⁵ HNB, Financijski sustav RH, dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh>, pogledano dana 02.05.2019.

Slika 1. Sektorizacija financijskih institucija (društava) prema ESA-i 2010.

Financijska društva
Monetarne financijske institucije
Središnja banka
Druge monetarne financijske institucije
Društva koja primaju depozite osim središnje banke (Kreditne institucije)
Novčani fondovi
Financijska društva, osim monetarnih financijskih institucija i osiguravajućih društava i mirovinskih fondova (Druga financijska društva)
Investicijski fondovi osim novčanih fondova
Drugi financijski posrednici, osim osiguravajućih društava i mirovinskih fondova (Drugi financijski posrednici)
Pomoćne financijske institucije
Vlastite financijske institucije i zajmodavci
Osiguravajuća društva
Mirovinski fondovi

Izvor: HNB, Bilten br. 228, str. 28

Slika 2. Imovina i relativni udjeli financijskih posrednika

	XII. 2012.			XII. 2013.			XII. 2014.			XII. 2015.		
	Iznos	Udio	Broj	Iznos	Udio	Broj	Iznos	Udio	Broj	Iznos	Udio	Broj
Kreditne institucije												
1. Banke*	399.920	73,9	30	397.864	72,8	29	395.897	71,5	27	391.969	70,3	27
2. Štedne banke	27	0	1	16	0,0	1	17	0,0	1	9	0,0	1
3. Stambene štedionice*	7.456	1,4	5	7.565	1,4	5	7.775	1,4	5	7.773	1,4	5
Osiguravajuća društva i mirovinski fondovi												
4. Društva za osiguranje i reosiguranje	34.050	6,3	28	34.511	6,5	27	36.646	6,6	26	36.592	6,6	24
5. Obvezni mirovinski fondovi	51.134	9,4	4	58.238	10,6	4	66.282	12,0	12	74.005	13,3	12
6. Dobrovoljni mirovinski fondovi	2.429	0,4	23	2.703	0,5	22	3.248	0,6	22	3.726	0,7	22
Ostali financijski posrednici												
7. Otvoreni investicijski fondovi	12.962	2,4	114	13.257	2,4	101	13.252	2,4	100	14.131	2,5	102
8. Fond hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji*	1.134	0,2	1	972	0,2	1	750	0,1	1	688	0,1	1
9. Zatvoreni investicijski fondovi i fondovi rizičnoga kapitala	2.140	0,4	14	1.869	0,3	11	2.321	0,4	11	2.494	0,4	11
10. Društva za lizing	22.237	4,1	25	19.732	3,6	23	19.145	3,5	23	17.641	3,2	21
11. Društva za faktoring	7.212	1,3	16	7.987	1,5	14	7.971	1,4	17	7.450	1,3	13
12. Kreditne unije	602	0,1	26	660	0,1	26	737	0,1	26	702	0,1	25
Ukupno (1+2+3+4+5+6+7+8+9+10+11+12)	541.303	100,0		545.372	100,0		554.040	100,0		557.179	100,0	

Izvor: HNB, Godišnje izvješće 2015.

Slika 2. prikazuje imovinu i udjele pojedinih financijskih posrednika u koji djeluju u Republici Hrvatskoj tijekom nekoliko godina, odnosno od 2012. do 2015. godine. Kod banaka se imovina tijekom godina smanjuje, npr. sa 71,3% na 70,5%, isto tako dolazi do smanjenja imovine i kod štednih banaka, a kod stambenih štedionica imovina raste. Što se tiče osiguravajućih društava i mirovinskih fondova, njihova imovina se tokom godina povećava. Kod ostalih financijski posrednika (investicijski fondovi, društva za leasing, društva za faktoring i kreditne unije), imovina tijekom godina varira, malo se smanjuje, malo se povećava.

3. BANKA

3.1. Definiranje banke

Banke su se kroz osam stoljeća dugu, noviju povijest razvijale u različitim gospodarskim, društvenim, kulturnim i političkim uvjetima, stoga su se oblikovale kao šarolika skupina institucija s različitim osobinama i nazivima. Banke danas, kao i kroz povijest, predstavljaju najvažnije institucije financijskog posredovanja. Sam pojam „banka“ često je korišten kao zamjena za financijskih institucija.

Novčana sredstva banka najvećim dijelom prikuplja primanjem depozita, koje plasira u kredite, baveći se uz to i financijskim uslugama. Na prikupljene depozite banka plaća pasivnu, a na odobrene kredite naplaćuje aktivnu kamatu. Općenito, banka se definira kao financijska institucija koja u pasivi bilance ima depozite koji su po svojoj prirodi novac, a u aktivni uglavnom ima kredite. Depozitni i kreditni poslovi njezino su najvažnije obilježje i ona ih obavlja istodobno i kontinuirano kao svoje temeljne aktivnosti.

Samo definiranje banke stvara neke određene poteškoće, svi mogu predočiti što je banka jer je ona dio svakodnevnog života i ima prepoznatljive osobine, ali isto tako su rijetki koji se odlučuju precizno definirati banku, i zbog toga ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija banke.

Teorijske (ekonomske) definicije banke objašnjavaju njihovu ulogu u financijskom sustavu i u privrednom životu. Takvim se definiranjem šire opisuju i razlažu njezine funkcije, mjesto u privrednom sustavu i u ukupnom društvu. *Zakonskim definicijama* nastoji se precizno definirati banka u odnosu na ostale nebankovne financijske institucije i poslovna poduzeća. Svrha takvog zakonskog razgraničavanja je regulacija i uspostavljanje nadzora nad bankama kako bi se osigurala njihova stabilnost i učinkovitost. Najpotpuniju definiciju banaka u različitim zemljama određuje njihovo nacionalno zakonodavstvo.

Problem definiranja banaka dobro prikazuje slučaj Velike Britanije čije se zakonodavstvo 150 godina sudržavalo precizno definirati banku. U jednom od najranijih bankovnih zakona u svijetu, Bank Charter Act-u iz 1844. određeno je da se riječ „banka“ primjenjuje na „sve korporacije, društva, partnerstva i osobe ili bilo koju privatnu osobu koja se bavi bankovnim poslom“.⁶

⁶ Leko V.; **Financijske institucije i tržišta I**, pomoćni materijali za izučavanje, Ekonomski fakultet Zagreb, Sveučilišna Tiskara d.o.o., Zagreb, 2012., str. 68

Najprecizniju definiciju banke dao je američki Zakon o bankovnim holdinzima (Bank Holding Company Act, 1956. i 1970.) koji banku definira kao instituciju **koja prima depozite po viđenju i istovremeno odobrava poslovne kredite**. Ova definicija kojom se status banke određuje na osnovi karakterističnih poslova je najprihvatljivija i sadržana je u većini drugih definicija banke. Iz nje se mogu izvesti tri ključne karakteristike banke:⁷

1. Banka je institucija koja prima novčane depozite od najšire javnosti

Primanje novčanih depozita od najšire javnosti povlastica je banaka i njihova osnovna karakteristika., a svim drugim institucijama, tijelima ili osobama to je zabranjeno. Kao izuzetak mogu se izdvojiti samo štedne depozitne institucije koje primaju depozite dijela javnosti – stanovništva. Poslovne banke među obvezama u pasivi imovinske bilance imaju depozite u funkciji štednje, koje one kreditima i drugim plasmanima samo transferiraju drugim subjektima.

2. Najvažniji aktivni posao banaka je odobravanje kredita

Depozite primljene od javnosti banka plasira najviše u obliku kredita nefinancijskim sektorima. Odobravanje je njena nezaobilazna karakteristika, ali to nije samo njena specijalnost jer kredite smiju odobravati i druge financijske institucije pa čak i poduzeća. Unatoč svemu tome, kreditiranje se smatra jednom od dvije ključne karakteristike banaka jer su one institucije koje stalno, a ne povremeno, istodobno i profesionalno primaju depozite i iz njih odobravaju kredite kao svoju osnovnu djelatnost. Tehnički promatrano, institucija mora obavljati i depozitne i kreditne oslove da bi bila banka.

3. Banke su institucije platnog prometa

Današnji platni promet je dominantno bezgotovinski i obavlja se prijenosom depozitnog novca s računa na račun kod depozitnih institucija. Banke su blagajnici svojih komitenata jer imaju povlasticu vođenja transakcijskih računa na kojima je depozitni novac preko kojih za njihove vlasnike obavljaju plaćanja.

Općenito govoreći, banke ostvaruju dobit prodajući obveze koje imaju jednu vrstu obilježja (određenu kombinaciju likvidnosti, rizika, iznosa i povrata) da bi od zarade kupile imovinu s drugim obilježjima. Taj se proces često naziva transformacija imovine, npr. štedni depozit jedne osobe koji omogućava banci odobravanje hipotekarnog kredita drugoj osobi. Drugim riječima, banka transformira štedni depozit (imovinu deponenta) u hipotekarni kredit (imovinu banke).

⁷ Leko V., Stojanović A., **Financijske institucije i tržišta**, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2018., str. 88

Proces možemo opisati i tako da kažemo: „banka se zadužuje kratkoročno, a posuđuje dugoročno“ jer odobrava dugoročne kredite, a financira ih izdajući kratkoročne depozite.⁸

Za riječ „banka“ upotrebljavale su se različite smjernice, ali danas se koriste izrazi „kreditna institucija“ i „financijska institucija“. „Kreditne institucije su poduzeća čiji je posao primanje depozita ili drugih novčanih sredstava od javnosti s obvezom vraćanja i odobravanje kredita za vlastiti račun. „Financijske institucije“ su poduzeća kojima je zabranjeno primati depozite ili ostala sredstva s obvezom vraćanja, tj. one su poduzeća koje nisu kreditne institucije već im je osnovni posao stjecanje udjela ili obavljanje jednog ili više poslova.

3.1.1. Pristupi razumijevanju banaka

U studiju banke pojavljuju se tri osnovna pogleda shvaćanja banke⁹:

I. BANKA KAO PORTFOLIO ILI KAO BILANCA

Ovaj pristup definira banku kao portfolio imovine i obveza, koji generiraju bančine prihode i troškove. Portfolio pristup ujedno upućuje i na način ostvarivanja neto dobiti pa je najuže povezan s ciljem poslovanja banke. Portfolio pristup danas je nužno dopuniti razmatranjem o sve važnijim izvanbilančnim poslovima i nekamatnim prihodima.

II. BANKA KAO OBRADIVAČ INFORMACIJA

Važna djelatnost banaka je pribavljanje informacija za svoj račun i za račun komitenta. Banka prikuplja, analizira, korigira, osuvremenjuje, sprema informacije o brojnim ekonomskim i financijskim pojavama i slično telekomunikacijskim tvrtkama uspostavlja mrežu odnosa kroz koju proizvodi i isporučuje informacije.

III. BANKA KAO REGULIRANA FINACIJSKO-USLUŽNA TVRTKA

Regulacija određuje prirodu i uspjeh/neuspjeh, a posebno utječe na tri dimenzije njezine konkurentne sposobnosti: na cijenu, povjerenje i dostupnost bankovnih usluga. Ujedno, i bankovni portfelj i proizvodnja informacija određeni su regulacijom. Sama promjena regulacije mijenja poslovanje banaka.

⁸Mishkin, Frederic S., **Ekonomija novca, bankarstva i financijskih tržišta**, osmo izdanje, MATE, Zagreb, 2010, str. 223

⁹ Leko V.; **Upravljanje bankama**, pripreme i zabilješke sa predavanja iz „Poslovne politike banaka“ na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu (izabrane teme), Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, ožujak 2004., str. 12, 13

3.2. Vrste banaka

U svom razvoju banke su se, ovisno o specifičnosti bankovnih sistema zemalja u kojima su se nalazile, opredjeljivale za određeno poslovanje prema vrsti i ročnosti sredstava s kojima su poslovale, vrsti gospodarskih djelatnosti s kojom su poslovale i određenim poslovima i danom vremenu.

S obzirom na potrebe klijenata, ekonomske karakteristike, povijesne okolnosti, okruženjem ekonomske prednosti pojedine banke moguće je napraviti teorijsku podjelu vrsta banaka, koja odražava evoluciju bankarskog poslovanje. Prema toj podjeli razlikujemo:¹⁰

1. **univerzalne banke** – banke koje obavljaju sve bankarske poslove potrebne njihovim klijentima;
2. **komercijalne i investicijske banke** – komercijalne banke su orijentirane na specifične klijente, građane, dok investicijske banke obavljaju poslove investicijske prirode za svoje klijente;
3. **trgovačke banke** – visoko specijalizirane banke koje imaju izrazito ciljnu djelatnost;
4. **štedne banke, štedionice i kreditne unije** – specijalizirane banke koje se fokusiraju na pojedine segmente poslovanja s pojedinim skupinama klijenata unutar ekonomije;
5. **bankarske holding kompanije** – poduzeća koja su vlasnici različitih banaka i financijskih institucija, svoj portfelj kreiraju tako što kupuju banke koje imaju različite karakteristike;
6. **financijski konglomerati** – super banke koje osim bankarskim pružaju i druge usluge financijske prirode. Ovakve banke obuhvaćaju puno širi spektar financijskih usluga od univerzalnih banaka.

U današnjem financijskom svijetu granice između pojedinih vrsta banka sve su manje predmetom definiranja i sve više prelaze u domenu teorijske rasprave. Za banku je, kao i za svako drugo poduzeće, najvažnije da je profitabilna i da ostvaruje dobit svojim dioničarima. Isto tako treba imati na umu da svaka dobit sa sobom nosi i rizik. Hrvatska je malo tržište, ali ima razvijen bankarski sektor. Prethodno navedena podjela može se primijeniti i na Hrvatsku, stoga se može reći da u Hrvatskoj postoje tri vrste banaka:

- univerzalne banke;
- štedne banke, štedno-kreditne unije, stambene štedionice;

¹⁰ Gregurek M., Vidaković N.; **Bankarsko poslovanje**, M.A.K. Golden d.o.o., Zagreb 2011., str. 554

- trgovačke banke – ova kategorija odnosi se na samo jednu banku, a to je Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR).

Većina banaka u Hrvatskoj su univerzalne banke. Temeljni razlog toga je nemogućnost profiliranja pojedinih banaka u različite vrste kategorija na malome tržištu. Nemogućnost profiliranja proizlazi iz dva razloga, prvi je veličina hrvatskog financijskog tržišta, a drugi je povijesno naslijeđe. Hrvatska kao mala zemlja nema dovoljan broj klijenata koji bi mogli stvoriti kritičnu masu kako bi došlo do segmentiranja bankarskog tržišta i nastajanja specijaliziranih bankarskih institucija koje postoje u velikim razvijenim tržištima.

3.3. Poslovanje banaka

Poslovanje banke moguće je promatrati iz različitih perspektiva. Prva i najčešće spomenuta je bilančna perspektiva poslovanja banke, a prikazuje se kao prikupljanje depozita u aktivi i plasiranje kredita u pasivi. Kasnije ćemo obratiti pozornost na aktivu i pasivu bilance banke. Iz ove perspektive, poslovanje banke je depozitno kreditno pri kojemu banka prima sredstava od onih koji imaju višak sredstava i ta sredstva ustupaju banci i onih koji imaju manjak sredstava i traže sredstava od banke.

Banka ima važnu alokativnu funkciju koja joj osigurava utjecaj na pravce razvoja nacionalnog gospodarstva. Posluje na načelima likvidnosti, sigurnosti i rentabilnosti. Pod likvidnom bankom podrazumijeva se banka koja može u cijelosti podmiriti sve svoje dospjele novčane obveze, a li i staviti u tijek odobrene kredite, te mora o dospijeću izvršiti sve svoje obveze po izdanim garancijama, akreditivima i drugim instrumentima plaćanja.

Nadalje u nastavku rada izučavati će se bilanca banke i sama podjela bankarskih poslova.

3.4. Bilanca banke

Kao što je prethodno navedeno, za razumijevanje poslovanja banka, potrebno je prvo proučiti njihovu bilancu. „Bilanca neke banke prikazuje izvore sredstava banke (pasivu) te svrhe ili upotrebe za one koje se koriste (aktivu). Banke dolaze do sredstava posuđivanjem i izdavanjem drugih obveza kao što su depoziti. Zatim koriste sredstva da bi došle do aktive, kao što su vrijednosnice ili krediti. Banke ostvaruju dobit naplaćujući višu kamatu na vrijednosnice i kredite od troškova koje imaju na osnovu pasive.“¹¹

¹¹ Mishkin, Frederic S., Eakins, Stanley G.; **Financijska tržišta + institucije**, četvrto izdanje, MATE d.o.o., Zagreb, 2005., str. 401-402

Tablica 1. Bilanca banaka

	AKTIVA		PASIVA
Red. br.	Pozicije	Red. br.	Pozicije
1.	Gotovina i depoziti kod HNB	1.	Kreditni od financijskih institucija
2.	Depoziti kod bankovnih institucija	2.	Depoziti
3.	Trezorski zapisi i blagajnički zapisi HNB	3.	Ostali krediti
4.	Trgovački portfelj vrijednosnih papira	4.	Izdani dužnički vrijednosni papiri
5.	Kreditni financijskim institucijama	5.	Izdani podređeni instrumenti
6.	Kreditni ostalim komitentima	6.	Izdani hibridni instrumenti
7.	Investicijski portfelj vrijednosnih papira	7.	Kamate, naknade i ostale obveze
8.	Ulaganja u podružnice i povezana trgovačka društva	8.	Dionički kapital
9.	Preuzeta imovina	9.	Dobit ili gubitak tekuće godine
10.	Materijalna imovina i software	10.	Zadržana dobit (gubitak)
11.	Kamate, naknade i ostala imovina	11.	Rezerve
12.	Posebne rezerve za neidentificirane gubitke	12.	Dobit/gubitak prethodne godine

Izvor: Gregurek M., Vidaković N. (2011.)

3.4.1. Pasiva

Banke dolaze do sredstava izdavanjem (prodajom) dugovanja, koja se još nazivaju i izvori sredstava. Tako dobivena sredstva koriste se za kupovinu aktive koja ostvaruje dobit. Pasivu bilance neke banke čine obveze i kapital, gdje *obveze* predstavljaju tuđi izvor financiranja i one mogu biti dugoročne i kratkoročne, a podmiruju se na sljedeće načine i to plaćanjem novcem, prijenosom druge imovine, pružanjem usluga, zamjenom jedne obveze drugom i pretvaranjem obveze u glavnice. Kapital predstavlja vlastiti izvor imovine, tj. trajni izvor. Kapital se dijeli na uloženi i zarađeni kapital, a dodatnim ulaganjima ili zadržavanjem zarada može se povećati ili smanjiti raspodjelom vlasnicima ili ostvarenim gubicima.

Postoji jedna strategija koja se naziva *upravljanje pasivom*, a zadatak upravljanja pasivom jest nabavljanje sredstava uz mali trošak. U svijetu je do 60-ih godina dvadesetog stoljeća upravljanje pasivom bio miran postupak i banke su svoju pasivu većinom smatrale fiksnom te su provodile vrijeme pokušavajući ostvariti optimalnu strukturu sredstava. Ali od 60-ih godina velike su banke, kao što su New York i San Francisco, počele tragati za načinima da im obveze u njihovoj bilanci mogu osigurati rezerve i likvidnost. To je rezultiralo ekspanzijom tržišta prekonoćnih kredita, kao što je tržište federalnih sredstava te razvojem novih financijskih instrumenata, kao što su prenosivi certifikati o depozitu. Sve navedene promjene omogućile su bankama da brzo dolaze do sredstava. Nova fleksibilnost u upravljanju pasivom značila je da banke mogu imati drugačiji pristup upravljanju bankom. One nisu više morale ovisiti o

depozitima po viđenju kao glavnom izvoru sredstava te nisu više tretirale svoje izvore sredstava kao zadane. Umjesto toga, agresivno su postavljale svoje ciljeve za rast aktive pokušavajući osigurati sredstva (izdavanjem obveza) prema potrebama.¹²

3.4.2. *Aktiva*

Nakon objašnjene pasive bilance banke, slijedi nam aktiva bilance. Banke koriste sredstva pribavljena putem izdavanja obveza kako bi kupile aktivu koja ostvaruje prihod. Iz tog razloga se aktiva banaka naziva i upotreba sredstava, dok su kamate dobivene na aktivu ono što omogućuje banci da ostvari dobit. Aktiva predstavlja imovinu kojom banka raspolaže. Imovina uključuje sva sredstva kojima raspolaže poduzetnik s ciljem ostvarivanja gospodarske ili ekonomske djelatnosti. Kako bi se imovina okarakterizirala, potrebno je ispuniti nekoliko uvjeta, a to su vjerojatnost da će buduće ekonomske koristi pritijecati u društvo, imovina se može iskazati u novcu i poduzetnik ima kontrolu nad resursom.

S obzirom na likvidnost imovina se može podijeliti na dugotrajnu (fiksnu imovinu, stalnu imovinu, osnovna sredstva) te na kratkotrajnu imovinu (tekuću i obrtnu imovinu). Dugotrajna imovina definira se kao imovina koja će se pretvoriti u novac u vremenskom periodu dužem od godinu dana, odnosno neće se utrošiti u jednom poslovnom ciklusu. S druge strane, kratkotrajne imovina utrošit će se u jednom poslovnom ciklusu, što znači da će se pretvoriti u novac u vremenskom periodu kraćem od godinu dana.

Kako bi banke mogle maksimizirati svoju dobit moraju istovremeno tragati za najvećim mogućim prihodom na svoje kredite i vrijednosnice, smanjiti rizik na najnižu moguću razinu te osigurati likvidnost držanjem likvidnih sredstava. Banke obično pokušavaju ostvariti ta tri cilja sa četiri osnovna načina. Prvo, banke pokušavaju naći dužnike koji su voljni plaćati visoke kamatne stope, a za koje istovremeno postoji mala vjerojatnost da bi mogli prestati otplaćivati svoje kredite. Traže klijente oglašavajući svoje uvjete kreditiranja te obraćajući se direktno korporacijama i nudeći im svoje kredite. Drugo, banke pokušavaju kupiti vrijednosne papire koji nude visoki povrat i mali rizik. Treće, pri upravljanju svojom aktivom banke moraju nastojati umanjiti rizik diverzifikacijom svog portfelja. To postižu kupnjom različite vrste aktive (kratkoročnih i dugoročnih, državnih i municipalnih obveznica) i odobravanjem različitih vrsta plasmana. Na samome kraju, banke moraju upravljati likvidnošću svojih

¹² Mishkin, Frederic S., Eakins, Stanley G.; **Financijska tržišta + institucije**, četvrto izdanje, MATE d.o.o., Zagreb, 2005., str. 412

sredstava tako da mogu zadovoljiti propisane rezerve bez snošenja visokih troškova. To znači da će se držati likvidne vrijednosnice, iako one donose niži prinos od drugih sredstava.¹³

3.5. Bankovni poslovi

Banke uz osnovno depozitno-kreditno poslovanje pružaju i druge usluge. Kao na primjer, banka obavlja usluge platnog prometa, odnosno omogućuje klijentima plaćanje računa i transfer novca s jednog računa na drugi račun. Banka također obavlja i poslove mijenjanja valute za svoje klijente, odnosno mjenjačke poslove. Poslovi prikupljanja depozita, plasiranja kredita, platnog prometa i mijenjanja valuta utječu na bilancu banke, tj. mijenjanju veličinu bilance, mijenjaju depozitnu strukturu i valutnu strukturu. Isto tako postoje poslovi koji ne utječu na veličinu bilance, npr. najam sefove, i poslovi koji ne utječu na bilancu banke, već na izvanbilancu banke, npr. garancije.

Osnovna podjela bankovnih poslova je po bilančno-analitičkom obilježju. Navedena podjela izvršena je ovisno o bilančnoj poziciju u kojoj se nalazi odgovarajući bankovni posao, odnosno ovisno o tome da li se banka javlja u konkretnoj transakciji kao dužnik ili vjerovnik, ili kao čiti posrednik. Ako je čisti posrednik, tada se transakcija evidentira samo u bančinom računovodstvu bez utjecaja te transakcije. Poslovi prema bilančno-analitičkom obilježju mogu biti:

- neutralni bankovni poslovi (poslovi platnog prometa, mjenjački poslovi),
- aktivni ili kreditni poslovi (davanje zajmova, diskontiranje vrijednosnih papira, ulaganje u vrijednosne papira),
- pasivni ili mobilizacijski poslovi (depozitni poslovi),
- vlastiti bankovni poslovi.

Što se tiče poslovanja banke, najznačajniji bankovni poslovi su pasivni i aktivni bankovni poslovi. Više o tome slijedi u nastavku rada.

3.5.1. Pasivni bankovni poslovi

Pasivni poslovima banke mobiliziraju novčana sredstva koja se evidentiraju u njihovoj pasivi i predstavljaju dug, tj. obvezu banke. Tradicionalne banke ovise o depozitima i iz depozita financiraju od 60% do 80% kredita. Pravo na primanje novčanih depozita od najšire javnosti povlastica je banaka i njihova najvažnija karakteristika. Primljeni depoziti najvažniji su izvor

¹³ Mishkin, Frederic S., Eakins, Stanley G.; **Financijska tržišta + institucije**, četvrto izdanje, MATE d.o.o., Zagreb, 2005., str. 411

sredstava i najvažnija obveza svih banaka, a o uspješnosti njihova prikupljanja dominantno ovisi i veličina njihova plasmana.

Novčani depoziti predstavljaju potraživanja komitenata na njihovim računima kod depozitnih institucija. Banka ugovorom o novčanom depozitu kao depozitar otvara račun i prima, a deponent-depozitor na račun polaže određeni novčani iznos, čime banke stječe pravo raspolaganja položenim novcem i dužna je vratiti novčani depozit prema ugovorenim uvjetima.¹⁴

Depozite kod banaka ulažu građani, nefinancijska poduzeća, neprofitne institucije, središnja i lokalna država, javna poduzeća, druge banke i nebankovne financijske institucije te strane osobe, odnosno nerezidenti.

Postoji podjela depozita prema raspoloživosti, prema namjeni i prema vlasništvu, a o tome će se više izučavati u poglavlju „Štedno-ulagački proizvodi banaka u RH“.

Nedepozitne obveze banaka jesu primljeni krediti i sredstva pribavljena emisijama zadužnica. Na ove izvore se ne izdvaja obvezna rezerva, kod njih banke nemaju trošak osiguranja depozita, pribavljaju se brzo i lako. Primljeni krediti odnose se na sredstva pribavljena od drugih domaćih banaka i financijskih institucija i ujedno predstavljaju sekundarni, kratkoročni i promjenjivi izvor banaka koji one koriste za povremene ili sezonske potrebe za likvidnošću. Banke jedne kod drugih drže depozite, međusobno odobravaju kredite ili trguju financijskom imovinom. Kada se sredstva koja su potrebna za održavanje likvidnosti ne mogu pribaviti na novčanom tržištu, tada banke uzajmljuju novčana sredstva od središnje banke. Banke se i za svoj račun zadužuju kod stranih banaka, izvoznih agencija, međunarodnih financijskih institucija.

3.5.2. Aktivni bankovni poslovi

Nakon što banka primi novčana sredstva, nastoji ih plasirati u obliku kredita. Kredit je temeljna usluga koju banka obavlja i trebao bi biti najveća stavka aktive banke. Kao što je navedeno u naslovu poglavlja aktivni bankovni poslovi odnose se na kreditne poslove banke, gdje krediti prosječno čine 60% imovine banaka.

Kreditni su visokopersonalizirani, izravni i bilateralni odnos između banke i kreditnog dužnika, i ono što je najvažnije jest da je u kreditima sadržan najveći dio rizika, a s time i mogućnosti gubitka za banku. Kreditnu politiku kreira, pisano je formulira i povremeno revidira uprava

¹⁴ Leko V., Stojanović A., **Financijske institucije i tržišta**, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2018., str. 110

banke u skladu s promjenama. Kreditima se financira otpočinjanje novog posla, rast i razvoj ili se održava poslovanje u lošim razdobljima, a banke od odobrenih kredita ostvaruju 50%-70% prihoda.

„Poslovne banke odobravaju i potrošačke kredite te međusobno posuđuju sredstva. Velik dio međubankarskih kredita su prekonoćni krediti na tržištu federalnih sredstava. Najveća razlika među bilancama različitih depozitnih institucija je prije svega u vrstama kredita za koje se specijaliziraju. Štedno-kreditne zadruge i štedionice specijalizirale su se npr. za hipotekarne kredite, dok kreditne zadruge obično nude potrošačke kredite.“¹⁵

3.6. Instrumenti osiguranja plaćanja

Instrumenti osiguranja plaćanja, što se tiče kredita, su sredstva naplate potraživanja koja banci stoje na raspolaganju u slučaju kada klijent prestane otplaćivati kredit ili ga otplaćuje neredovito. Najčešći instrumenti osiguranja su:

- mjenica,
- zadužnica,
- ček,
- jamstvo.

Mjenica je pisana isprava izdana u propisanom obliku kojom jedna osoba daje nalog drugoj ili samoj sebi da isplati određeni novčani iznos osobi navedenoj u toj ispravi (ili po njenoj naredbi) u određeno vrijeme i na određenom mjestu. U funkciji instrumenta osiguranja plaćanja mjenica se javlja kada vjerovnik i dužnik ugovore da će za osiguranje svoje obveze dužnik predati mjenicu čiju isplatu vjerovnik ima pravo zatražiti ako dužnik ne isplati svoju novčanu obvezu. Mjenica se redovito rabi za osiguranja potraživanja banaka na osnovi kreditnih i drugih aktivnih bankovnih poslova. Mjenica se može koristiti i kao kreditno sredstvo, što znači da vjerovnik koji prima mjenicu svog dužnika zapravo kreditira dužnika za vrijeme do dospijeca mjenice. Kreditni karakter mjenice još je izrazitiji ako se u mjeničnu svotu uračunaju i uključe kamate¹⁶

Zadužnica je pisana izjava na kojoj je javno ovjeren potpis dužnika kojom dužnik daje suglasnost da se radi naplate tražbine određenoga vjerovnika zaplijene svi računi koje ima kod banaka te da se novac s tih računa, u skladu s njegovom izjavom sadržanom u toj ispravi, izravni

¹⁵Mishkin, Frederic S., Eakins, Stanley G.; **Financijska tržišta + institucije**, četvrto izdanje, MATE d.o.o., Zagreb, 2005., str. 406

¹⁶Šimunec N.; **Plaćanje i osiguranje plaćanja u zemlji**, poglavlje 2. „Osiguranje plaćanja“, Mjenica, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006., str. 175-176

isplaćuje vjerovniku. Takva isprava izdaje se u jednom primjerku i ima učinak pravomoćnog rješenja o ovrsi kojim se zapljenjuje tražbina po računu i prenosi na ovrhovoditelja radi naplate. Zadužnica je isključivo sredstvo osiguranja tražbina i sredstvo prisilne naplate. Naglašava se sredstvo prisilne naplate, a ne sredstvo plaćanja, jer zadužnicom dužnik ne plaća dug, već si njome vjerovnik naplaćuje dug ako dužnik dobrovoljno ne ispuni obvezu.¹⁷

Ček je vrijednosni papir kojim izdavatelj (trasant) nalaže drugoj osobi (trasatu) da iz izdavateljevog pokrića isplati zakonitom imatelju određenu svotu novca. Kao vrijednosni papir, ček ima sljedeće karakteristike, pisana je isprava, formalni papir, prezentacijski vrijednosni papir, čekovna obveza je fiksna, dužnikova čekovna obveza je apstraktna (potpisnici čeka odgovaraju na temelju potpisa), čekovni dužnici su solidarno odgovorni za isplatu čekovnog iznosa, čekovna obveza je samostalna (svaki čekovni obveznik potpisom preuzima obvezu neovisno od obveza ostalih potpisnika). Iz navedenih karakteristika čeka uočljiva je i njegova sličnost s mjenicom, ali se po mnogo čemu i razlikuju.¹⁸

U Republici Hrvatskoj građani su najviše koristili bankovni ček. To je ček kojim vlasnik tekućeg računa u banci raspoložuje sredstvima na tom računu. Ček služi za plaćanje robe ili usluga u skladu s pravilima koje banka sam određuje. Ali od 2008. godine čekovi odlaze u povijest i zamjenjuju ih Maestro debitne kartice, kako bi građani mogli kupovati na rate bez plaćanja kamata.

Bankarska jamstva, u domaćem platnom prometu, poseban su tip jamstvenih obveza. Tako se zovu zbog toga što ih je banka izdala i što je izdavanje ili primanje bankarskih jamstava jedan od najtipičnijih poslova kojima se banke bave. Bankarsko jamstvo je posljednjih godina bio čest instrument osiguranja, i to kao kreditno ili platno bankarsko jamstvo. Kreditna ili platna bankarska jamstva glase isključivo na novac odnosno njima se jamči korisniku bankarskog jamstva da će im banka jamac isplatiti određenu svotu novca ako to ne izvrši glavni dužnik, odnosno ako se ispune uvjeti predviđeni u bankarskom jamstvu. To su jamstva kojima se jamči povrat kredita, plaćanje isporučene robe i dr.¹⁹

¹⁷ Crnić I., Matić H.; **Plaćanje i osiguranje plaćanja u zemlji**, poglavlje 4. „Zadužnica i bjanko zadužnica kao sredstvo osiguranja i naplate tražbine, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006., str. 279-281

¹⁸ Šimunec N.; **Plaćanje i osiguranje plaćanja u zemlji**, poglavlje 3. „Ček“, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006., str 257

¹⁹ Potkonjak M., Milinović A.; **Plaćanje i osiguranje plaćanja u zemlji**, poglavlje 5. „Jamstvo i bankarsko jamstvo kao instrument osiguranja izvršenja obveza“, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006., str. 320,325

3.7. Rizici u bankarskom poslovanju

„Banke su izložene čitavom spektru rizika u svoje poslovanju. U načelu se bankovni rizici mogu podijeliti u četiri osnovne kategorije: financijski, operativni, poslovni rizici te rizik događaja.“²⁰

Važne kategorije rizika koje se odnose na bankarsko poslovanje su: financijski i operativni rizici. Financijski rizici su predmet složenih međupovezanosti koji mogu značajno povećati ukupnu sliku izloženosti banka riziku, kao npr. banka koja se bavi deviznim poslovanjem izložena je valutnom riziku, ali će biti izložena dodatnom riziku likvidnosti i kamatnom riziku ako drži otvorenu poziciju ili ako postoji neusklađenost u njezinoj knjizi terminskih valutnih poslova. Operativni rizik je rizik stvarnog gubitka ili nekorektnog iskazivanja dobiti zbog pogreške u unosu podataka, obradi podataka, vrednovanju i knjiženju podataka. Iz navedenoga može se reći da su operativni rizici vezani uz ukupnu bankovnu organizaciju i funkcioniranje unutrašnjeg sustava uključujući informatičku tehnologiju i ostale tehnologije, usklađenost bankovnih politika i procedura te mjere zaštite od pogrešaka u poslovanju i prijevara. Najvažniji rizici u bankovnom poslovanju su kreditni rizik, rizik likvidnosti, valutni rizik i rizik kamatnih stopa.

Kreditni rizik je sastavni dio bankovnog poslovanja i jedan od najznačajnijih rizika za poslovanje banke jer predstavlja rizik da se plaćanje može odgoditi ili u konačnici ne ostvariti što, s druge strane, stvara probleme u novčanim tokovima i utječe na likvidnost banke. Kredit je plasman sredstva bake klijentu prema definiranim uvjetima, trajanju, kamatnoj stopi, valuti i elementima osiguranja. Činjenica je da postoji sve više kredita na tržištu. Problem kreditnog rizika za banku je u tome što banka ne može predvidjeti budućnost i znati koje će kredit biti ili neće biti vraćen. Banka stoga daje kredit na neki rok i vjeruje da će svi ti krediti biti vraćeni, ali zbog određenih okolnosti, krediti koje je banka plasirala klijentu on ne može vratiti banci.

Rizik likvidnosti je najznačajniji rizik s kojim se susreće banka. Likvidnost je bankama potrebna za kompenzaciju očekivanih i neočekivanih nestabilnosti u bilanci i za osiguranje sredstava za rast. Za većinu banaka najveća potražnja za likvidnim sredstvima dolazi iz povlačenja gotovine s deponiranih računa te zahtjeva za kreditima od strane komitenata koje banke žele zadržati, bilo u obliku novih kreditnih zahtjeva, obnavljanja kredita koji ističu ili povlačenja novca na temelju postojećih kreditnih linija. Rizik likvidnosti je u prošlosti bio sagledavan kao rizik koji nastupa ukoliko banka nije u mogućnosti servisirati obveze, tj. ne može isplatiti depozite

²⁰ Greuning H.V., Brojovic Bratanovic S.; **Analiza i upravljanje bankovnim rizicima**, drugo izdanje, MATE d.o.o., Zagreb, 2006., str. 3

klijenata. Također, dugo se smatralo kako su depoziti po viđenju nesiguran izvor financiranja za banku i kako su upravo oni izvor potencijalnog rizika likvidnosti. Ali, istraživanja su pokazala kako su transakcijski depoziti stabilan izvor i kako umanjuju rizik likvidnosti. Danas se rizik likvidnosti sagledava iz drugačije perspektive, i to iz perspektive aktive i mogućnosti da banka izvršava svoje obveze i bude u mogućnosti kreditirati.

Valutni rizik proizlazi iz promjena tečajeva između domaće valute određene banke i ostalih valuta. Posljedica neusklađenosti vrijednosti aktive s jedne strane te kapitala i pasive denominira u stranoj valuti s druge strane ili zbog neusklađenosti između stranih potraživanja i dugovanja izraženih u domaćoj valuti. Također, takve neusklađenosti mogu se javiti i između dospjele glavnice i kamate. Valutni je rizik spekulativne naravi i stoga može rezultirati u dobiti ili gubitku, ovisno o kretanju tečajeva i o tome je li neka banka neto opskrbljena ili nije u stranoj valuti. Npr., u slučaju neto duge valutne pozicije, deprecijacija će domaće valute rezultirati u neto dobiti za banku, a aprecijacija će stvoriti gubitak ili će kod neto kratke pozicije kretanje tečajeva izazvati potpuno suprotni učinak. Kolebanje vrijednosti domaće valute koja stvara valutni rizik predstavlja posljedicu promjena u stranim i domaćim stopama koje su uzrokovane razlikama u inflaciji. Takva kolebanje su obično motivirana makroekonomskim čimbenicima i traju kroz duga vremenska razdoblja. Upravljanje valutnim rizikom sastavni je dio procesa upravljanja aktivom i pasivom.

Rizik kamatne stope je jedan od potencijalno najštetnijih rizika s kojima se banke mogu suočiti, a posljedica je promjena kamatne stope na financijskom tržištu. Najštetniji je upravo zbog toga što promjena kamatne stope direktno utječe na najvažniji izvor bančnih prihoda (prihoda od kamata na kredite i vrijednosne papire) i na izvor troškova (troškove kamata na depozite i ostala pozajmljena sredstva). Sve financijske institucije suočene su sa kamatnim rizikom. Kada se kamatne stope kolebaju, zarada i troškovi banke se mijenjaju, kao što to čini ekonomska vrijednost njene aktive, pasive i izvanbilančnih pozicija. Općenito govoreći, kamatni rizik predstavlja osjetljivost kapitala i prihoda na promjene u kamatnim stopama i nastaje iz neusklađenosti u određivanju cijena aktive i pasive. Cilj upravljanja kamatnim rizikom jest održavanje izloženosti po kamatnim stopama unutar dopuštenih okvira.

3.8. Zaštita potrošača

„Petrošač je osoba koja kupuje ili konzumira proizvode ili usluge stvorene u određenom gospodarskom sustavu na određenom tržištu. Ponašanje potrošača predstavlja proces pribavljanja i konzumiranja proizvoda i usluga.“²¹

Iz navedenoga ponašanje potrošača je proces u kojemu sudjeluje potrošač kao osoba koja kupuje ili konzumira proizvode ili usluge koje mu se nude na određenom tržištu proizvoda ili usluga u određenom trenutku.

„Dobrobit potrošača je širi koncept nego zaštita potrošača. Stoga je dobrobit potrošača jedna od pokretačkih snaga politike tržišnog natjecanja u svijetu. Zaštita potrošača već dugo nije bila regulirana u Republici Hrvatskoj objedinjenim zakonom, već su njezini izvori bili sadržani u različitim propisima, pa je tako segmentarno određenje zaštite potrošača, najvećim dijelom bilo zasnovano na odredbama Zakona o obveznim odnosima (ZOO). Ali, odredbe ZOO ne razlikuju kategoriju potrošača od poduzetnika, već uređuju obveznopravne odnose između ravnopravnih stranaka.“²²

Pošto je prethodno navedena definicija potrošača, prema Zakonu o zaštiti potrošača potrošač je svaka fizička osoba koja sklapa pravni posao ili djeluje na tržištu izvan svoje trgovačke, poslovne, obrtničke ili profesionalne djelatnosti. A sam Zakon o zaštiti potrošača jest pravno područje koje se bavi zaštitom osnovnih prava fizičkih osoba odnosno građana koji u ulozi potrošača u određenim poslovima pribavljaju proizvode i usluge na tržištu. Zakon o zaštiti potrošača ima za cilj pojačati položaj i zaštitu potrošača prilikom sklapanja kupoprodajnih ugovora ili prilikom kupovanja i korištenja proizvoda. Zaštita potrošača provodi se kroz djelatnost Državnog inspektorata i drugih inspekcija predviđenih Zakonom o zaštiti potrošača.

Zakon o zaštiti potrošača donesen je 2003. godine i u to vrijeme predstavlja preuzimanje smjernica Europske Unije, na način kao obveza koja mora biti izvršena, ali zbog određenih nedorečenosti, donesen je novi Zakon o zaštiti potrošača 2007. godine, koji je tada uz 6 izmjena i dopuna, bio na snazi sve do 8. travnja 2014. godine, stoga je danas važeći zakon bio mijenjan 21. listopada 2015. godine.

²¹ Knežević S., Bilić N., **Utjecaj kulture na ponašanje potrošača prehrambenih proizvoda u Republici Hrvatskoj**, Stručni rad, Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta, 2015., Vol. 6 No. 1, str. 157

²² Horak H., Pavletić Župić M., **Instrumenti i politika zaštite potrošača kao cilj zaštite slobodnog tržišnog natjecanja**, Ekonomski pregled, 2005., Vol. 56., No. 11, str. 1032

Zakonom o zaštiti potrošača uređuje se zaštita osnovnih prava potrošača pri kupnji proizvoda i usluga i pri drugim oblicima stjecanja proizvoda i usluga na tržištu, i to:²³

1. pravo na zaštitu ekonomskih interesa potrošača,
2. pravo na zaštitu od opasnosti za život, zdravlje i imovinu,
3. pravo na pravnu zaštitu potrošača,
4. pravo na informiranje i izobrazbu potrošača,
5. pravo na udruživanje potrošača u svrhu zaštite njihovih interesa,
6. pravo na predstavljanje potrošača i sudjelovanje predstavnika potrošača u radu tijela koja rješavaju pitanja od njihovih interesa.

„Udruge za zaštitu potrošača imaju aktivnu ulogu u edukaciji i informiranju potrošača o njihovim pravima što predstavlja jedan od temeljnih ciljeva politike zaštite potrošača, a sve kako bi se potrošačima olakšalo snalaženje u mnoštvu složenih propisa i omogućilo učinkovitije ostvarenje njihova prava. Svaka od udruga trebala bi biti organizirana tako da ima menadžment sastavljen u što većoj mjeri od profesionalaca, a ne samo dobrovoljaca. Udruge za zaštitu potrošača su nepolitičke, nestranačke, neprofitne i nevladine udruge građana udruženih sa ciljem pružanja pomoći građanima Republike Hrvatske u zaštiti njihovi potrošačkih prava i interesa.“²⁴

U Republici Hrvatskoj postoje udruge za zaštitu potrošača, a to su Hrvatska udruga za zaštitu potrošača, koja je osnovana 1997. godine u Zagrebu, „Potrošač“ - Društvo za zaštitu potrošača Hrvatske, osnovano 12. travnja 2000. godine, i još mnoge druge udruge.

3.8.1. Zaštita komitenata banka

„Potrošač je svaka fizička osoba koja je klijent kreditne institucije, a koja djeluje izvan područja svoje gospodarske djelatnosti ili slobodnog zanimanja.“²⁵

Potrošač je svaka fizička osoba koja je korisnik bankovnih usluga i ostalih financijskih usluga koje pruža banka. O pružanju pojedine bankovne uslugu, kreditna institucija je dužna s potrošačem zaključiti ugovor i predočiti mu sve bitne uvjete ugovora iz kojih su jasno vidljivi prava i obveze pojedine ugovorne strane. Ugovor se zaključuje u pisanoj formi, a nakon

²³ Narodne novine: **Zakon o zaštiti potrošača**, NN 14/19, <https://www.zakon.hr/z/193/Zakon-o-za%C5%A1titi-potro%C5%A1a%C4%8Da>, pogledano dana 04.07.2019.

²⁴ Dunković D., **Zaštita potrošača i poslovno upravljanje**, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, (2016.), str. 66

²⁵ Narodne novine: **Zakon o kreditnim institucijama**, NN 15/18, <https://www.zakon.hr/z/195/Zakon-o-kreditnim-institucijama>, pogledano dana 20.06.2019.

njegovog zaključivanja kreditna institucija je dužna najmanje jedan primjerak predati potrošaču. Ugovor može biti zaključen i uporabom elektroničnog potpisa, ako izričito zakonom nije određena uporaba vlastoručnog potpisa u dokumentima na papiru ili ovjera vlastitog potpisa.

Kreditna institucija je dužna na pogodnom mjestu u svojim poslovnim prostorijama učiniti dostupnim informacije o uvjetima pružanja usluga potrošačima. *Informacije koje se odnose na odobravanje kredita* su važeće nominalne godišnje stope redovne i zatezne kamate, način obračuna kamata (primjena relativnog ili konformnog kamatnjaka), uvjeti pod kojima se mijenjaju stope redovne i zatezne kamate tijekom otplate kredita, valute u kojima se može nominirati odnosno vezati glavnica, naknade, odnosno provizije koje banka zaračunava korisniku kredita, efektivne kamatne stope koje odražavaju ukupnu cijenu kredita, iznos otplate glavnice i kamate za pretpostavljeni iznos kredita, rokovi otplate i broj i visina otplatnih obroka, uvjeti štednje ili novčanog pologa kod banke ako je to uvjet za odobravanje kredita, mogućnosti i uvjeti prijeboja kredita i štednog uloga, instrumenti osiguranja otplate kredita i drugi uvjeti koje postavlja banka, pravo potrošača da odustane od ugovora, mogućnosti i uvjeti prijevremenog povrata kredita, vrste troškova koji mogu nastati nakon otkaza kredita ili aktiviranja instrumenta osiguranja ili pokretanja postupka prisilne naplate. *Informacije koje se odnose na primanje depozita* su važeće nominalne godišnje kamatne stope, način obračuna kamate, uvjeti pod kojima se mogu mijenjati kamatne stope, valute u kojima se može nominirati ili uz koje se može vezati depozit, uvjeti pod kojima se mogu mijenjati kamatne stope, najmanji iznos depozita koji se može primiti, naknade za vođenje računa i druge slične naknade, efektivne kamatne stope koje odražavaju ukupan prinos na depozit, izračunate sukladno propisima Hrvatske narodne banke, osnovne informacije o osiguranju depozita, mogućnost isplate oročenog depozita prije isteka roka oročenja, način postupanja s depozitima nakon isteka roka oročenja, uvjeti raspolaganja sredstvima maloljetnih osoba.²⁶

Kreditna institucija dužna je na ugovoreni način, a najmanje jedanput na godinu bez naknade obavijestiti potrošača o stanju njegova kredita, odnosno depozita. U takvoj obavijesti kod kredita moraju biti iskazana dospjela nepodmirena dugovanja dužnika prema kreditnoj instituciji, informacija o tome u kojem roku kreditna institucija šalje prvu i drugu opomenu o dugu i upozorenje o otkazu kredita. U slučaju kada su ugovorene promjenjive kamatne stope, kreditna institucija dužna je obavijestiti potrošača o promjeni tih stopa na ugovoreni način

²⁶ Narodne novine: **Zakon o kreditnim institucijama**, NN 15/18, <https://www.zakon.hr/z/195/Zakon-o-kreditnim-institucijama>, pogledano dana 20.06.2019.

obavještanja potrošača, najmanje 15 dana prije nego što se one počnu primjenjivati, a kod ugovora o kreditu dužna mu je dostaviti i izmijenjeni otplatni plan.

Zaštita prava potrošača kreditne institucije provodi se i na temelju posebnih zakona kojima se uređuje zaštita potrošača, pri čemu je potrebno postupati u skladu s odredbama Zakona o kreditnim institucijama koje se odnose na obvezu čuvanja bankarske tajne.

4. HRVATSKI BANKOVNI SEKTOR

4.1. Hrvatska narodna banka

„Centralne, odnosno središnje banke razvile su se od univerzalnog tipa banaka koje su uz ostale poslove izdavale i novčanice. Razvojem novčanih sustava ove se banke izdvajaju od ostalih banaka i specijaliziraju se za izdavanje, tj. emisiju novčanica. Emisijski posao postaje njihov prvi i glavni posao, koji one obavljaju kao privilegirana institucija na osnovu posebnog ovlaštenja države. Razvoj centralnih banaka i njihovih funkcija bio je vrlo dinamičan i specifičan u svakoj zemlji ovisno o ekonomskim, finansijskim i političkim prilikama i odnosima u gospodarstvu i društvu. Ono što je jedinstveno i karakteristično za centralne banke u svim bankovnim sustavima jest njihovo centralno mjesto u kreditno-monetarnom sustavu i sve snažniji i veći utjecaj na gospodarska i novčana kretanja jedne zemlje.“²⁷

Republika Hrvatska svoju je središnju banku osnovala 1991., kada je uz državno ostvareno i monetarno osamostaljivanje i provedena je valutna reforma. Ustavnim promjenama, u prosincu 1997., preimenovana je iz Narodne banke Hrvatske u Hrvatska narodna banka. Temeljna zadaća Hrvatske narodne banke jest postizanje i održavanje stabilnosti cijena. S druge strane, HNB je dužna svojom djelatnošću podupirati nacionalnu gospodarsku politiku i opću gospodarsku politiku Europske Unije. Uz održavanje stabilnosti cijena HNB ostvaruje i druge važne ciljeve kao npr., obveze očuvanja stabilnosti bankovnog sustava, reguliranje tečaja kune ili održavanje opće likvidnosti u zemlji. Hrvatska narodna banka je u isključivom vlasništvu Republike Hrvatske, ali je pri ostvarivanju svojeg cilja i u izvršavanju zadataka samostalna i neovisna.

Kao središnja banka Republike Hrvatske, Hrvatska narodna banka ima šest osnovnih područja odgovornosti, a to su:

1. monetarna i devizna politika,
2. upravljanje međunarodnim pričuvama,
3. finansijska stabilnost,
4. supervizija,
5. sanacija kreditnih institucija,
6. platni promet.

²⁷ Katunarić A.; **Banka: principi i praksa bankovnog poslovanja**, četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1988., str. 34

4.2. Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga

Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA) osnovana je osnovana je 1. siječnja 2006. stupanjem na snagu Zakona o Hrvatskoj agenciji za nadzor financijskih usluga, a kojom su ujedinjene nadzorne institucije nebankarskoga financijskog sektora: Komisija za vrijednosne papira Republike Hrvatske, Agencija za nadzor mirovinskih fondova i osiguranja te Direkcija za nadzor društva za osiguranje. Nova je središnja institucija za nadzor svih nebankovnih financijskih institucija, tržišta vrijednosnih papira i njegovih sudionika, kao npr. nadzor nad poslovanjem burzi i uređenih javnih tržišta, investicijskih društava i izdavatelja vrijednosnih papira, društva za osiguranje i reosiguranje i dr. HANFA je samostalna i neovisna pravna osoba, odgovorna Hrvatskom državom saboru. Temeljni ciljevi rada HANFA-e su promicanje i očuvanje stabilnosti financijskog sustava i nadzor poštivanja zakonitosti poslovanja subjekata koji su predmet njezinog nadzora. U ostvarivanju svojih ciljeva agencija će se rukovoditi načelima transparentnosti, izgradnje povjerenja među sudionicima financijskog tržišta i izvješćivanje potrošača.

Temeljne zadaće HANFA-e su:²⁸

1. donositi provedbene propise na temelju nadležnih zakona,
2. obavljati nadzor nad poslovanjem subjekata nadzora utvrđenih u nadležnim zakonima,
3. izdavati i oduzimati dozvole, odobrenja i licence i suglasnosti za koje je ovlaštena,
4. poticati, organizirati i nadgledati mjere za učinkovito funkcioniranje financijskih tržišta,
5. voditi knjige, evidencije i registre u skladu sa svojim nadležnostima,
6. predlagati inicijative za donošenje zakona i drugih propisa i informirati javnost o načelima po kojima djeluju financijska tržišta,
7. donositi podzakonske akte radi propisivanja uvjeta, načina i postupaka za jedinstveno obavljanje nadzora unutar svog djelokruga i nadležnosti, te poduzimati druge mjere i obavljati druge poslove u skladu sa zakonskim ovlaštenjima,
8. izvještavati druga nadzorna, upravna i pravosudna tijela o svim pitanjima koja se neposredno ili posredno tiču njihove nadležnosti i djelokruga, povodom postupaka koja se vode pred tijelima, a u vezi su s postupcima iz djelokruga i nadležnosti HANFA-e,
9. davati mišljenje o provedbi zakona i propisa iz njezine nadležnosti.

²⁸ Narodne Novine: **Zakon o Hrvatskoj agenciji za nadzor financijskih usluga**, NN 12/12, <https://www.zakon.hr/z/215/Zakon-o-Hrvatskoj-agenciji-za-nadzor-financijskih-usluga->, pogledano dana 20.06.2019.

U izvršavanju utvrđenih zadaća i ciljeva HANFA treba surađivati s Vladom RH i drugim tijelima. HANFA i HNB moraju na međusobni zahtjev dostavljati jedno drugome sve podatke i informacije o subjektima nadzora iz svoje nadležnosti i međusobno se izvještavati o nepravilnostima koje utvrde tijekom obavljanja nadzora. HANFA-om upravlja Upravno vijeće od pet profesionalnih članova od kojih je jedan predsjednik. Imenuje ih i razrješava Hrvatski sabor na prijedlog Vlade RH na razdoblje od šest godina. HANFA ima i savjetodavno tijelo – Savjet od devet članova koji daje mišljenja, stručne i znanstvene savjete.

Troškovi poslovanja HANFA-e financiraju se iz sredstava državnog proračuna, naknada od imovine i prihoda subjekata nadzora i naknada za pružene usluge. Agencija jednom godišnje podnosi Vladi i Hrvatskom saboru izvješće o svom radu i stanju financijskih institucija i tržišta koje nadzire.

4.3. Stanje u bankovnom sustavu

U proteklom razdoblju tranzicije hrvatski bankovni sustav je restrukturiran, dokapitaliziran i privatiziran. Na zakonskom uređenju sustava i na njegovom operativnom osposobljavanju postignut je značajan napredak, ali taj je proces trajao duže i uz više troškove nego se to u početku očekivalo. Na početku demokratskih promjena 1989. na tržištu su zatečena 24 banke koje su obnovile dozvole za poslovanje i preoblikovale se u dionička društva. Tijekom sljedećih nekoliko godina osnovane su brojne nove banke, pa ih je 1998. najviše bilo šezdeset. U međuvremenu je došlo do mnogi promjena, neke štedionice su dobile ovlaštenje za preoblikovanje u banke, nad nekim bankama je bio otvoren stečajni postupak, neke banke su izgubile odobrenje za rad i dr. Nakon svih tih promjena, krajem 2018. godine u Hrvatskoj je poslovala 21 banka i četiri stambene štedionice. Najveću važnost imalo je pripajanje Splitske banke OTP banci Hrvatska, koja je time postala četvrta banka po visini imovine u sustavu

Hrvatske banke su univerzalne, nespécializirane i regionalne. Glavnina bankarstva koncentrirana je u Zagrebu, ali je i unutrašnjost zadovoljavajuće pokrivena. Koncentracija banaka je visoka jer u sustavu dominiraju četiri velike banke. Udjel dvije najvećih banaka, Zagrebačke i Privredne, u aktivni svih banaka na kraju 2016. bio je 45,7%. Ovako visoka koncentracija uobičajena je i u zemljama, članicama EU.²⁹

²⁹ Leko V., Stojanović A., **Financijske institucije i tržišta**, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2018., str. 347

Kao što je prethodno navedeno u Hrvatskoj posluje dvadeset i jedna banka, jedanaest ih je bilo u većinskom stranom vlasništvu, a deset u većinskom domaćem vlasništvu, s tim da je država bila vlasnik triju banaka.

Tablica 2. Vlasnička struktura banaka i udio njihove imovine u imovini svih banaka, na kraju razdoblja

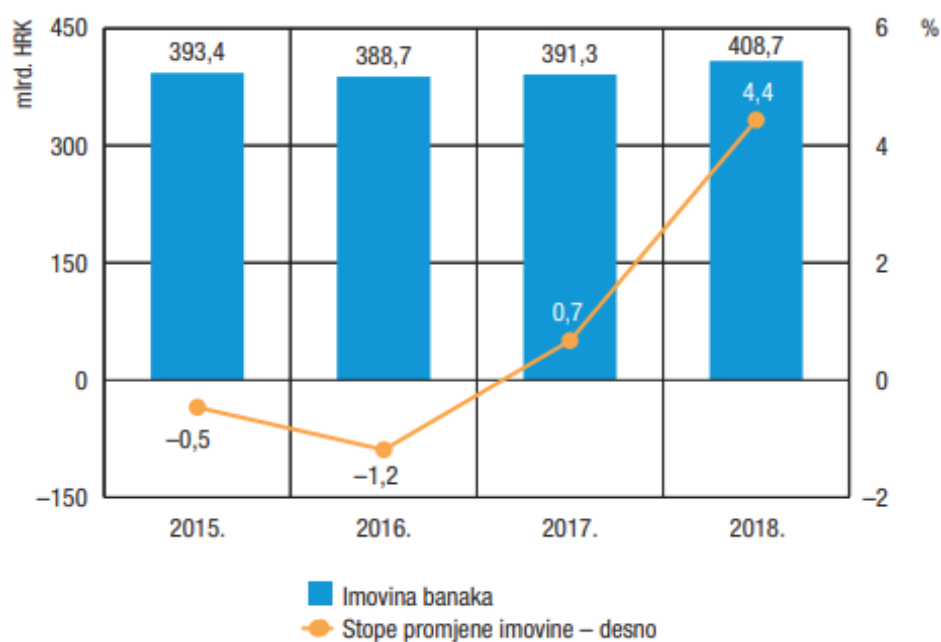
	XII. 2016.		XII. 2017.		XII. 2018.	
	Broj banaka	Udio	Broj banaka	Udio	Broj banaka	Udio
Domaće vlasništvo	11	10,3	10	9,9	10	9,8
Domaće privatno vlasništvo	8	4,0	7	3,7	7	3,6
Domaće državno vlasništvo	3	6,3	3	6,1	3	6,2
Strano vlasništvo	15	89,7	15	90,1	11	90,2
Ukupno	26	100,0	25	100,0	21	100,0

Izvor: HNB, Polugodišnja informacija za drugo polugodište 2018., svibanj 2019., str. 43

Od početka 2018. godine u primjeni je novi računovodstveni standard kojim se uređuje računovodstveni tretman financijskih instrumenata, Međunarodni standard financijskog izvještavanja 9 – *Financijski instrumenti* (MSFI 9). Primjena ovog računovodstvenog standarda u hrvatskim kreditnim institucijama je rezultirala gubicima u visini od 1,4 mlrd. kn (evidentiranim izravno u kapitalu), od čega se najveći do iznosa odnosio na povećanje umanjena vrijednosti i rezerviranja, i bankovni sustav je bez ikakvih poteškoća apsorbirao taj gubitak. Temeljni cilj implementacije novog standarda jest pojednostavnjenje i priznavanja i mjerenja financijskih instrumenata te poboljšanje načina prepoznavanja gubitaka.³⁰

Nakon šest godina pada ili stagnacije u 2018. imovina banaka je osjetno porasla, i to za 4,4 %, što je prikazano na grafikonu 1. U njezinoj strukturi porasla je važnost visokolikvidnih stvaki, što se zrcalilo u visokim vrijednostima LCR-a (mjeri se sposobnost banke da s aspekta likvidnost izdrži 30-dnevno stresno razdoblje, a mora iznositi najmanje 100%). Na porast imovine znatno je utjecala i dokapitalizacija OTP banke Hrvatska od strane matične mađarske banke, provedena radi preuzimanja Splitske banke. To kretanje nadmašilo je utjecaje koje su na imovinu banaka imale snažno narasle prodaje potraživanja, tečajna kretanja, te ono najvažnije poteškoće u poslovanju grupe Agrokor. One su usporile oporavak kvalitete kreditnog portfelja banaka i utjecale na pad njihove profitabilnosti. Ali unatoč svemu tome, bankovni sustav je ostao stabilan, visokolikvidan i visokokapitaliziran.

³⁰ HNB, Bilten o bankama br. 31., rujan 2018., str. 3

Grafikon 1. Imovina banaka

Izvor: HNB, Polugodišnja informacija za drugo polugodište 2018., svibanj 2019., str. 43

„U 2018. dobit banaka porasla je za 44,4%, zahvaljujući manjim troškovima kreditnog rizika, uz ključan utjecaj manjih troškova povezanih s grupom Agrokor. Zbog poteškoća u poslovanju te grupe zarada banaka u 2017. bila je snažno opterećena troškovima kreditnog rizika. Operativna profitabilnost, odnosno profitabilnost prije troškova umanjenja vrijednosti i rezerviranja osjetno je oslabjela, s 2,2% na 1,9%. Neto prihod iz poslovanja smanjio se, zbog smanjenja svih sastavnica, a osobito ključnog izvora banaka, neto kamatnog prihoda. Tri su banke iskazale gubitak tekuće godine, a sve su bile iz grupe manjih banaka.“³¹

Tablica 3. Lista banaka u Republici Hrvatskoj 2019.

ADDIKO BANK d.d., Zagreb	KENTBANK d.d., Zagreb
AGRAM BANKA d.d., Zagreb	OTP BANKA HRVATSKA d.d., Zadar
BANK KOVANICA d.d., Zagreb	PARTNER BANKA d.d., Zagreb
CROATIA BANKA d.d., Zagreb	PODRAVSKA BANKA d.d., Koprivnica
ERSTE&STEIERMÄRKISCHE BANK d.d., Rijeka	PRIVREDNA BANKA ZAGREB d.d., Zagreb
HRVATSKA POŠTANSKA BANKA d.d., Zagreb	RAIFFEISENBANK AUSTRIA d.d., Zagreb
IMEX BANKA d.d., Split	SAMOBORSKA BANKA d.d., Samobor
ISTARSKA KREDITNA BANKA UMAG d.d., Umag	SLATINSKA BANKA d.d., Slatina
J&T BANKA d.d., Varaždin	SBERBANK d.d., Zagreb
KARLOVAČKA BANKA d.d., Karlovac	ZAGREBAČKA BANKA d.d., Zagreb

Izvor: izrada autora prema HNB podacima

³¹ HNB, Polugodišnja informacija o drugom polugodištu 2018., svibanj 2019., str. 42

U odnosu na 2016. godinu broj banaka smanjio se za jedan jer je u prosincu 2017. u Štedbanci započeo postupak redovne likvidacije. Slični trendovi su nastavljeni i u 2018. U ožujku je nad Tesla štednom bankom otvoren stečajni postupak. U lipnju je Zagrebačka banka pripojila članicu svoje grupe banaka, Prvu stambenu štedionicu, a u Primorskoj banci započeo je postupak redovne likvidacije. I dalje dominiraju velike banke u stranom vlasništvu. U odnosu na 2009., kada započinje trend pada, broj banaka smanjio se za devet, pod utjecajem smanjenja broja banaka u domaćem vlasništvu. Broj banaka u stranom vlasništvu se u odnosu na 2017. smanjio sa 15 na 11 banaka, što je prikazano u Tablici 2., a njihov se udio u ukupnoj imovini sustava blago povećao, na 90,2%. Ostatak se odnosio na banke u domaćem vlasništvu, pri čemu je udio imovine banaka u domaćem državnom vlasništvu osjetno porastao, na 6,2%.

Nakon izučavanja financijskog sustava u Republici Hrvatskoj, definiranja banke, njezinih obilježja, poslova kojima se bavi, koji su to instrumenti osiguranja plaćanja u zemlji, što predstavlja zaštita potrošača za komitente banaka, obilježja hrvatskih nadzornih institucija, HNB, HANFA, i trenutno stanje u bankovnom sustavu, prelazi se na glavnu temu ovoga rada, a to su „Štedno-ulagački proizvodi“ koje banke koriste u Republici Hrvatskoj.

5. ŠTEDNO-ULAGAČKI PROIZVODI BANAKA U RH

Štednja je čuvanje materijalnog dobara ili novca. Provodi se odgađanjem odnosno ograničavanjem potrošnje za određeno vrijeme ili tako što se čuvaju dobra od beskorisnog ili društveno manje korisnog trošenja u odnosu na druge potrebe. Štednja u pravilu predstavlja oročena novčana sredstva u kreditnoj instituciji koja se ugovara na određeni rok s pravom na kamatu koja se obično isplaćuje po isteku ugovorenog roka na koji su sredstva oročena. S tim rečeno, važno je naglasiti da su banke razvile niz štedno-ulagačkih proizvoda, nudeći tako svojim komitentima sigurniju, mirniju i bezbrižniju financijsku budućnost i mogućnost osiguranja za slučajeve iznenadnih životnih situacija, kao i mogućnost povećanja postojećih financijskih sredstava. U Republici Hrvatskoj moguće je sve oblike štednje ugovoriti u kunama i u stranoj valuti, a neki od njih su oročena štednja, stambena štednja, dječja štednja, ulaganje u investicijske i mirovinske fondove i drugi. Više o svakom pojedinom obliku štednje slijedi u nastavku rada.

Grafikon 2. Financijska piramida

Izvor: Leko V., 2012.

Grafikon 2. prikazuje piramidalni prikaz financijske imovine nekog pojedinca uređen prema kriterijima sigurnosti i profitabilnosti. Portfelj imovine uređuje se tako da su pri osnovici piramide najveći iznosi uloženi u najsigurnije instrumente manjeg prinosa, kako bi se osigurala široka i stabilna osnova financijske imovine. To je općenito gotovina koja ne nosi nikakav prinos, sigurni državni vrijednosni papiri, osigurane obveznice, ulaganja u mirovinske fondove i sl. Prema vrhu piramide sve manji iznosi ulažu se u sve rizičnije oblike imovine i sve većeg

mogućeg prinosa: neosigurane obveznice, preferencijalne pa obične dionice, „junk“ obveznice. Na samom vrhu piramide ulaganja mali iznosi su uloženi u instrumente visokog rizika. Ovaj standardni izgled piramide svaki individualni, ali i institucionalni investitor korigira ovisno o nizu čimbenika i motiva, pri čemu su vrlo važni iznosi raspoloživih sredstava, stanje i kretanja u ekonomiji i na financijskim tržištima, preferencije likvidnosti, a često i karakterne osobine, životna dob i druge osobine pojedinog ulagača ili članova uprave ulagača. Pri uređivanju portfelja financijske imovine stručnu pomoć ulagačima pružaju profesionalni analitičari financijskog tržišta i savjetnici, brokerske kuće i posebni bankovni odjeli.

5.1. Depoziti građana

„Primanje vrijednosti na čuvanje kod banke predstavlja od samog početka bankovnog poslovanja jedan od prvih klasičnih bankovnih poslova iz kojih se razvilo suvremeno bankarstvo. Ovisno o vrsti vrijednosti koja se ulažu u banku i načinu raspolaganja uloženom vrijednošću od strane njenog vlasnika, depozite dijelimo na *prave* i *neprave depozite*. Pravi depoziti predstavljaju depo-poslove odnosno neutralne bankovne poslove kod kojih banka prima na čuvanje određene vrijednosti (dragocjenosti, nakit, zlato, vrijednosne papire i druge vrijednosti) s tim da ih vraća ulagaču u onakvom stanju u kakvom ih je i primila. Nepravi depoziti predstavljaju novčane uloge koji se polažu u banku s tim da banka isplati ulagaču uloženu svotu novca s kamatama i bez ovisno o zaključenom ugovoru ulagača s bankom. Ova vrsta depozitnih poslova predstavlja osnovni pasivni bankovni posao o kojem ovisi poslovanje određene banke, a posebno njen kreditni potencijal i odobravanje kratkoročnih kredita.“³²

Depoziti su uložena novčana i nenovčana sredstva vlasnika depozita, koja su dana na čuvanje kod banke ili druge financijske institucije. Depozit za banku predstavlja obvezu prema njegovom vlasniku. Sa svime navedeno oročena štednja predstavlja ugovoreni iznos između banke i štediše (deponenta) temeljem koje banka prima oročeni štedni ulog i preuzima obvezu ukamaćenja iznosa primljenog depozita. Pri tome se definira rok oročenja, visina i vrsta ugovorene (nominalne) kamatne stope te način obračuna kamata. Štediša se obvezuje da neće raspolagati novčanim sredstvima prije isteka određenog razdoblja, ali ako zatraži raniju isplatu novčanih sredstava, tj. prijevremeno razročenje, štediša neće ostvariti ugovorene kamate već će one biti umanjene.

³² Katunarić A.; **Banka: principi i praksa bankovnog poslovanja**, četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1988., str. 238

Kamatna stopa kod oročenih depozita može biti fiksna ili promjenjiva. Fiksna kamatna stopa se ne mijenja tijekom ugovorenog razdoblja, ali se najčešće ugovara za kraće rokove oročenja (npr. od 1,2,3 pa sve do 24 mjeseca). Visinu promjenjive kamatne stope određuje banka ovisno o kretanju na tržištu, a ugovaraju se na duže rokove oročenja (npr. od 25 do 60 mjeseci). Kamate na oročene depozite tipično se isplaćuju po isteku roka oročenja iako je moguće ugovaranje mjesečne, kvartalne ili polugodišnje isplate kamata.

Ovisno o namjeni depoziti mogu biti:

- namjenski oročeni depoziti
- nenamjenski oročeni depoziti
- štedni ulozi po viđenju.

Ovisno o valuti depozite dijelimo:

- u kunama
- u stranoj valuti
- u kunama s valutnom klauzulom (glavnice i kamate se vrednuju u stranoj valuti, ali se sve transakcije izvršavaju u domaćoj valuti po važećem i ugovoreno deviznom tečaju).

5.1.1. Transakcijski depoziti

Početak razmatranja depozita odnosi se na transakcijske depozite čija je osnovna funkcija izvršenja platnih transakcija za komitenta. Na transakcijskim računima drži se depozitni novac. Depozitni novac su slobodna i raspoloživa novčana sredstva na transakcijskim računima kod banaka i drugih depozitnih institucija kojima se njihovi vlasnici mogu bez ograničenja koristiti za plaćanje robe i usluga, za podmirenje novčanih obveza ili ih mogu zamijeniti za gotovinu. Danas je depozitni novac daleko važniji od gotovine zbog toga što služi kao glavno nematerijalno sredstvo kojim se obavljaju bezgotovinska plaćanja. Depoziti na transakcijskim računima služe za održavanje likvidnosti njihovih vlasnika banka i banaka, domaćeg prometa i za odobravanje kratkoročnih bankovnih kredita. Ovi depoziti ne nose kamatu ili je ona minimalna pa vlasnik ne ostvaruje prihod od mogućih ulaganja tog novca. Za banke depoziti na transakcijskim računima predstavljaju jeftin izvor, kamatni trošak je mali, ali su visoki troškovi obrade transakcija, koje banke danas naplaćuju od svojih komitenata. Transakcijski računi u Hrvatskoj su tekući i žiro računi koje otvaraju i vode kreditne institucije na ime jednog ili više korisnika platnih usluga jer se koriste za izvršavanje platnih transakcija.

„*Tekući račun* je transakcijski račun preko kojeg se kronološki knjiže odobrenja i zaduženja proizašla iz poslovnog odnosa banke i njezina komitenta s povremenim obračunima dugovnih i potražnih stavki. Tekući računi građana služe plaćanju, ali se preko njih između građana i banke uspostavlja i kreditni odnos po kojem je banka dužna obavljati plaćanja i onda kada na računu nema pokrića. Svaku promjenu stanja tekućeg računa banka evidentira i o tome izvatkom obavještava vlasnika. S druge strane, *žiro račun* je transakcijski račun poduzeća, banaka i ostalih financijskih institucija, središnje i lokalne države, državnih fondova, javnih poduzeća, neprofitnih institucija, građana i stranih osoba kod banke. Na ovom računu knjiže se plaćanja i naplate iz uobičajenih poslovnih aktivnosti, a saldo predstavlja potraživanje korisnika od banke po viđenju. Korisnik žiro računa može obavljati plaćanja samo do iznosa sredstava na računu jer po žiro računu nije moguće ostvariti negativni saldo, tj. žiro račun je uvijek aktivan.“³³

5.1.2. *Netransakcijski depoziti*

Kao netransakcijski depoziti ističu se štedni i oročeni računi. Oni su najznačajniji izvor novčanih sredstava zbog svog dugoročnog karaktera. Ročna struktura osigurava bankama sigurnost ulaganja sredstava, a likvidnost određuje kamatne stope na višoj stopi u odnosu na depozite po viđenju.

Štedni račun se zapravo poistovjećuje sa štednim depozitima po viđenju i predstavlja oblik srednjoročne štednje koji pruža mogućnost pohrane novčanih sredstava uz određenu kamatnu stopu. Štedni depoziti po viđenju namjenski su i nenamjenski depoziti bez utvrđenog roka dospijeca i bez ograničenja visine, koji se uvijek mogu povlačiti, dopunjavati ili zatvoriti po volji deponenta. Nisu depozitni novac jer su netransakcijski, tj. namijenjeni su štednji i ne mogu se koristiti za svakodnevna plaćanja. U pravilu to su mali iznosi osobne privatne štednje za nepredviđene situacije. Štednja po viđenju tradicionalno se vodila na štednim knjižicama otvorenima na ime ulagača, a u njih su se upisivale izvršene uplate ili isplate. Danas štedne knjižice zamjenjuje kompjuterska evidencija uz kvartalno ili mjesečno potvrđivanje uplata ili isplata.

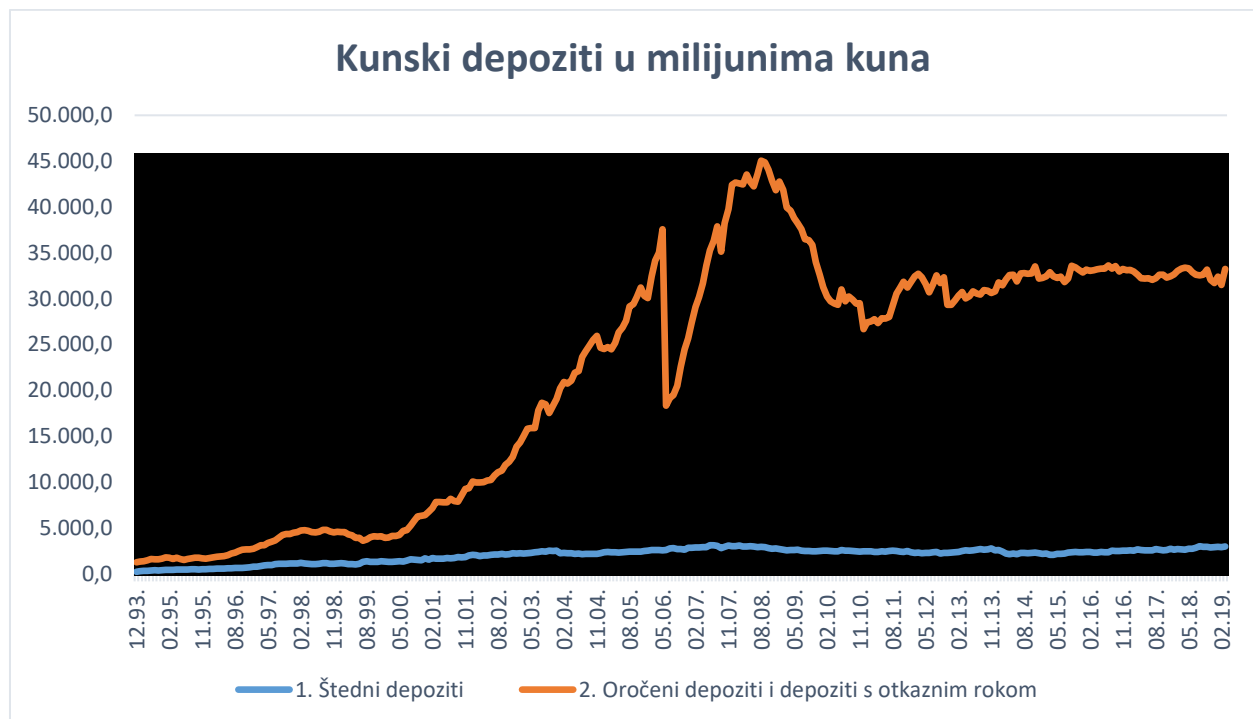
Korištenjem *oročenih depozita* ostvaruju se viši prinosi na uložena sredstva. Oročeni depoziti imaju utvrđen rok dospijeca do kojeg se deponent odriče raspolaganja novčanim sredstvima u depozitu. Kod depozita oročenih na određeno vrijeme, vlasnik se odriče njihove upotrebe na ugovoreno vrijeme od početnog dana – 30, 60, 90 ili 180 dana, a depoziti koji su ugovoreni na

³³ Leko V., Stojanović A., **Financijske institucije i tržišta**, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2018., str. 112

neodređeno vrijeme uz otkazni rok mogu se povući tek nakon protoka ugovorenog roka od pisane obavijesti o otkazu depozita. Oročeni depoziti nisu prenosivi na treću osobu i u pravilu su nerazročivi. Najvažniji su oročeni depoziti stanovništva.

Pored navedenog, s aspekta banke, ističe se *certifikat o depozitu* (CD). Certifikat o depozitu je prenosiva zadužnica banke kojom ona pribavlja kratkoročna novčana sredstva ili dugoročna s višegodišnjim dospijecem. Navode se kao hibridni instrument koji bankama omogućuje aktivno upravljanje pasivom. Prodajom certifikata banke prikupljaju nove depozite ili certifikate izdaju na temelju postojećih depozita. Certifikat o depozitu se brzo i lako unovčava na sekundarnom tržištu.

Grafikon 3. Kretanje štednje u Hrvatskoj u milijunima kuna

Izvor: HNB, prema podacima iz tablice D7 „Kunski depoziti kod drugih monetarnih institucija“

Na prikazanom grafikonu možemo vidjeti kunske depozite koji se odnose na štedne depozite i oročene depozite i depozite s otkaznim rokom. Tijekom 20 godina štedni depoziti iz godine u godinu sve više rastu, a najznačajniji udio u cjelokupnoj štednji imaju kućanstva, zatim ih slijede nefinancijska društva, pa lokalna država i ostale institucije. Što se tiče oročenih depozita i depozita s otkaznim rokom vidimo da tijekom godina dolazi isto tako do povećanja, s tim da u 2006. godini imamo znatan pad sa 37,5 milijuna kuna na 18,3 milijuna kuna, koji nije dugo trajao jer već se krajem 2006. godine bilježi povećanje sa 25,6 milijuna kuna. Od tada je znalo doći do pada u razdoblju od 2008. do 2010. godine. Nakon toga oročeni depoziti sve do danas

variraju u vrijednostima. Kod oročenih depozita isto najznačajniji udio u štednji imaju kućanstva, slijede ih nefinancijska društva i lokalna država i ostale institucije. Za 2019. godinu prema podacima za 3. mjesec ukupni štedni depoziti iznose oko 3 milijuna kuna, a oročeni depoziti i depoziti s otkaznim rokom 33,2 milijuna kuna.

5.1.3. Primjer oročenog depozita kod Zagrebačke banka i Privredne banke Zagreb

Kao primjer nenamjenski oročenog depozita možemo navesti „**Klasičnu štednju**“ kod Zagrebačke banke i „**Standard štednju u kunama**“ kod Privredne Banke Zagreb.

Klasična štednja koju pruža Zagrebačka Banka jest nenamjenski oročeni depozit s jednokratnom uplatom. Namijenjena je svima koji žele oročiti svoja sredstva jednokratno. A sredstva se nakon isteka vraćaju uvećana za kamatu. Štedni ulog se može oročiti u kunama i valutama (EUR, USD, AUD, CAD, NOK i GBP). Minimalni iznos oročavanja je 2.000,00 HRK ili 500 EUR. Rok deviznih oročenja je od 18 do 48 mjeseci, a rok kunskih oročenja je od 12 do 48 mjeseci. Raspolaganje štednim ulogom moguće je i prije isteka roka oročenja, bez naknade uz isplatu kamate (obračunane po kamatnoj stopi propisanoj za postignutu ročnost u skladu s Odlukom o kamatnim stopama Banke). Nakon isteka oročenja, štedni ulog i ukupna kamata automatski se obnavljaju bez potrebe dolaska u poslovnicu uz primjenu važećih kamatnih stopa u trenutku obnove. Ako se štedni ulog oroči u valuti EUR i HRK e-zabom, ostvaruje se dodatna pogodnost – stimulatívna kamatna stopa od 0,03 p.p.³⁴

Standard štednju u kunama pruža Privredna Banka Zagreb koja je također vrsta nenamjenski oročenog depozita. U ovom slučaju navedena štednja je u kunama, pa je njezin minimalni iznos oročenja 500,00 HRK, a rokovi oročenja od 1 pa sve do 84 mjeseci, uz fiksnu kamatnu stopu. U slučaju raskida oročenog depozita prije isteka inicijalnog roka oročenja ili prije isteka obnovljenog roka oročenja, ako je ugovoreno daljnje oročavanje, obračunava se kamata po kamatnoj stopi za postignutu ročnost prema fiksnoj kamatnoj stopi za Standard štednju sukladno važećim godišnjim nominalnim kamatnim stopama u depozitnom poslovanju s fizičkim osobama – građanima koja je bila važeća na dan ugovaranja depozita, odnosno na dan obnavljanja zadnjeg obnovljenog roka oročenja. Isto tako u slučaju raskida oročenog depozita u tijeku inicijalnog razdoblja oročenja, klijent nema pravo na stimulatívni dio kamatne stope, ako je isti ugovoren. Ako dođe do raskida oročenog depozita prije isteka prvog inicijalnog razdoblja oročenja, naknada za prijevremeni raskid iznosi 0,50% od ugovorenog iznosa ukoliko

³⁴ Zagrebačka banka, Opće informacije o Klasičnoj i Rentnoj štednji, <https://zaba.hr/home/med/dok/2512/opce-informacije-o-klasicnoj-i-rentnoj-stednji3.pdf>, pogledano dana 20.05.2019.

je od dana sklapanja ugovora pa do dana prijevremenog raskida ugovora protekao barem jedan mjesec. Ugovor o štednji moguće je automatski obnoviti na isti rok, ali prema fiksnoj kamatnoj stopi, koju će PBZ sukladno važećim godišnjim nominalnim kamatnim stopama u depozitnom poslovanju s fizičkim osobama (građanima), obračunavati za Standard štednju i koja će važiti na dan isteka prvog razdoblja oročenja, odnosno na dan isteka svakog sljedećeg obnovljenog roka oročenja.³⁵

Kod ovih dvije navedenih štednja postoje i neke razlike. Klasična štednja oročava se od 12 do 48 mjeseci, što se tiče kunskih oročenja, a devizna oročenja od 18 do 48 mjeseci. Kod Standard štednje oročavanje je sasvim drugačije. Kunska oročenja oročavaju se od 1 do 84 mjeseci, a devizna od 1 do 36 mjeseci. Minimalni iznos oročavanja kod Klasične štednje jest 2.000,00 kn ili 500 EUR, a kod Standard štednje 500,00 HRK ili 500 EUR. Ono što je zajedničko i kod jedne i kod druge štednje jest to što imaju fiksnu kamatnu stopu i mogućnost automatskog obnavljanja štednog uloga i ukupne kamate nakon isteka oročenja.

5.1.4. Osiguranje depozita

U skladu s obvezom kontinuiranog usklađivanja zakonodavstva Republike Hrvatske s pravnom stečevinom Europske Unije 2015. godine donesen je novi Zakon o osiguranju depozita (NN, broj 82/15). sustavom osiguranja depozita upravlja Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka (DAB). Sve kreditne institucije sa sjedištem u Republici Hrvatskoj koje su od Hrvatske narodne banke dobile odobrenje za rad, te podružnice tih institucija u drugoj državi članici, obvezne su se uključiti u sustav osiguranja depozita u Republici Hrvatskoj. Ključna zadaća sustava osiguranja depozita jest zaštita deponenta od posljedica nastupa osiguranog slučaja. Odnosno od posljedica stečaja kreditnih institucija. Svaki deponent kreditne institucije koji je imatelj prihvatljivog depozita, u trenutku nastupa osiguranog slučaja u toj kreditnoj instituciji, odnosno kada je Hrvatska narodna banka donijela rješenje o nedostupnosti depozita ili je sud donio rješenje o otvaranju stečaja, ima pravo na obeštećenje do isključivo visine od 100.000 EUR u kunskoj protuvrijednosti, prema srednjem tečaju HNB-a na dan nastupa osiguranja depozita.³⁶

³⁵ Privredna Banka Zagreb, Standard štednja u kunama, <https://www.pbz.hr/hr/gradani/standard-stednja-u-kunama?sektor=Gradani>, pogledano dana 20.05.2019.

³⁶ Ministarstvo financija, Osigurana štednja, <http://www.mfin.hr/hr/osigurana-stednja>, pogledano dana 21.05.2019.

5.2. Stambena štednja

U svoju ponudu bankarskih proizvoda banke uvrštavaju i stambenu štednju. Za stambenu štednju možemo reći da je namjenski oblik štednje, i ujedno organizirano prikupljanje novčanih sredstava depozita od strane fizičkih i pravnih osoba radi rješavanja stambenih potreba stambenih štediša odobravanjem stambenih kredita uz financijsku potporu države. Stambene štedionice su posebne financijske institucije koje se bave prikupljanjem stambene štednje, a svojim štedišama omogućuju i kredite za međufinanciranje prije isteka razdoblja štednje.

Kao što je prethodno navedeno stambena štednja omogućava i stjecanje prava na stambeni kredit uz povoljne fiksne kamatne stope uz nepromjenjive anuitete. Štediše svoja sredstva stavljaju na raspolaganje stambenim štedionicama i to je izvor iz kojega stambene štedionice financiraju stambene kredite.

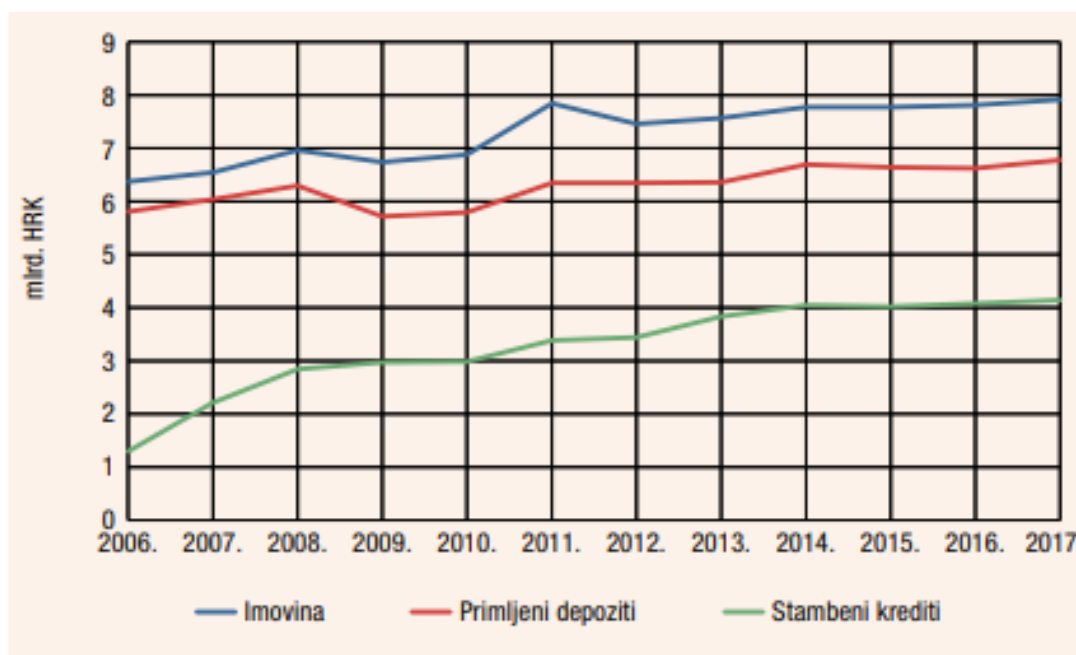
Štediše stambenih štedionica u Hrvatskoj imaju pravo na državna poticajna sredstva (DPS), čiji maksimalni godišnji iznos po jednom štediši (i da li će se DPS isplatiti za pojedinu godinu) definira država. Ako je štednja kraća od pet godina, a u tom periodu štediša ne koristi stambeni kredit, gubi pravo na DPS. Kod ugovorenih rokova štednje pet i više godina, štediše zadržavaju pravo na DPS neovisno da li koriste kredit. Nakon proteka ugovorenog roka namjenske štednje (najmanje dvije godine, osim kod kredita za međufinanciranje), štediša stječe pravo na korištenje stambenog kredita (ili to pravo može ustupiti drugoj osobi koju predviđa Zakon). Stambene štedionice mogu odobravati stambene kredite samo stambenim štedišama, a sredstva odobrenog kredita mogu se koristiti samo u Republici Hrvatskoj.

Državna poticajna sredstva (DPS) su sredstva kojima država potiče stambenu štednju hrvatskih državljana. Postotak DPS-a je varijabilan i određuje se formulom koja je propisana u Zakonu o stambenoj štednji i državnom poticaju stambene štednje. Vlada Republike Hrvatske na prijedlog Ministarstva financija do 31. listopada tekuće godine propisuje postotak DPS za stambenu štednju prikupljenu u sljedećoj kalendarskoj godini. Visina DPS za stambenu štednju prikupljenu u 2019. godini iznosi 1,2%, a najviše do iznosa od 5.000,00 kn raspoložive stambene štednje po stambenom štediši. Pod raspoloživom stambenom štednjom podrazumijeva se iznos stambene štednje koju je štediša uplatio tijekom godine umanjena za iznose naknada koju naplaćuje Štedionica. DPS ukamaćuju se po istoj kamatnoj stopi kao i štedni ulog, ovisno o vrsti štednje.³⁷

³⁷ Privredna Banka Zagreb, Državna poticajna sredstva, <http://pbz-stambena.hr/stambena-stednja/drzavna-poticajna-sredstva/>, pogledano dana 21.05.2019.

U Hrvatskoj u 2019. godini posluje pet stambenih štedionica, a to su Prva stambena štedionica, HPB stambena štedionica, PBZ stambena štedionica, Raiffeisen stambena štedionica, Wüstenrot stambena štedionica. HPB stambena štedionica je jedina koja je u domaćem vlasništvu, dok su ostale stambene štedionice u stranom vlasništvu.

Grafikon 4. Imovina, depoziti i stambeni krediti stambenih štedionica

Izvor: HNB, Redovne publikacije, Bilten o bankama, br. 31 (rujan 2018.), str. 43

Imovina stambenih štedionica je tijekom 2017. godine porasla za 103,6 mil. kuna zahvaljujući rastu kunske stambene štednje. Rast izvora kao i sredstva oslobođena smanjenjem ulaganja u vrijednosne papire najvećim su dijelom usmjereni u depozite kod financijskih institucija (koji su porasli za 30,8%), a manjim dijelom u stambene kredite (neto) kućanstvima (koji su porasli za 1,6%). Ukupna ulaganja u vrijednosne papire bila su manja za 1,8% kao rezultat negativnih kretanja iz prvog dijela godine. Naposljetku štednja stambenih štediša je porasla za 144,0 mil. kuna (2,2%, odnosno 2,7% efektivno) u odnosu na 2016. godinu. Visokim stopama nastavili su rasti i depoziti stranih stranih kućanstva, ali je njihov iznos na kraju godine još uvijek malen 20,4 mil. kuna. Promjenom je dominirala jedna stambena štedionica, koja navodi da je riječ o promjenama statusa domaćih stambenih štediša, odnosno o njihovom seljenju u inozemstvo radi zaposlenja. Od ostalih vrsta financiranja dvije stambene štedionice koriste se kreditima matičnih banaka, a tijekom 2017. godine zamjetnije su smanjeni obratni repo krediti u jednoj štedionici.³⁸

³⁸ HNB, Redovne publikacije, Bilten o bankama, br. 31 (rujan 2018.), str. 42-43

5.3. Dječja štednja

Dječju štednju banke nude za ostvarivanje budućih ciljeva i potrebe djece, npr. buduće školovanje, putovanja, edukacije itd. To su zapravo depoziti koje roditelji izdvajaju za svoju djecu do starosti od 16 godina. Dječji štedni račun otvara zakonski zastupnik, tj. roditelj, skrbnik ili bilo koja druga osoba. Račun se otvara na ime maloljetne osobe početnim ulogom koji je najčešće limitiran na 100,00 kn. Uplate štednih uloga mogu biti periodične (npr. mjesečno) ili ne periodične, uplatitelji sami određuju dinamiku i iznose naknadnih uplata. Kamatne stope ovise o iznosu depozita i roku oročenja. Kroz proizvode dječje štednje (odnosno štednje za djecu), financijske institucije promoviraju navike štednje od rane mladosti te ujedno doprinose upoznavanju djece sa štednim proizvodima (promovirajući financijsku pismenost i financijsku uključenost u društvu).

Banke nude razne vrste štednje namijenjene djeci, a kamate su veće nego za štednju odraslih. *Erste banka* ima *Medo Štedo* dječju štednju, može se ugovoriti na najviše tri godine, a automatski se produljuje do punoljetnosti djeteta. Najkraći rok oročenja je šest mjeseci, a minimalni početni ulog je 50,00 kn ili protuvrijednost u eurima ili dolarima. Na račun se može uplatiti bilo kad, a roditelji mogu napraviti i trajni nalog sa svojeg računa za redovite uplate. Kamata ovisi o iznosu i vremenu štednje te valuti. Za kune je do 2%, eure 1%, a dolare 0,5%. Po isteku oročenja dobije se i premija na kamatu 15%. *HPB* ima dječju štednju te dječji račun *Kockica*. Dječja račun *Kockica* može se ugovoriti u kunama, a do uštedevine se uvijek može putem kartice. Kamata je 2% i promjenjiva je. Na dječju štednju kamate su fiksne, za štednju u eurima do 1,2%, u kunama do 2,5%.³⁹

5.4. Mirovinska štednja

Mirovinska štednja temelji se na članstvu u dobrovoljnom mirovinskom fondu, kojim upravlja mirovinsko društvo. Može se reći da je to zapravo dobrovoljna mirovinska štednja i jedini financijski proizvod u Hrvatskoj, koji obuhvaća državna poticajna sredstva, prinos fonda i porezne olakšice. Članstvo se ostvaruje zaključivanjem ugovora s dobrovoljnim mirovinskim društvom i otvaranjem osobnog računa u dobrovoljnom mirovinskom fondu. Komitent sam određuje dinamiku i visinu uplate novčanih sredstava i time ostvaruje pravo na dodatnu mirovinu iz trećeg stupa. Sam cilj fonda jest prikupljanje novčanih sredstava i ulaganje tih sredstava radi povećanja imovine fonda iz kojeg će se u budućnosti isplaćivati mirovine

³⁹ 24 sata, Dječja štednja se isplati (26.09.2018); <https://www.24sata.hr/news/djecja-stednja-se-isplati-veca-je-kamata-od-stednje-odraslih-591640>, pogledano dana 23.05.2019.

članovima. Prednost mirovinske štednje jest u tome da član fonda ne mora biti stalno zaposlen kako bi štedio na taj način.

U Republici Hrvatskoj sustav mirovinskog osiguranja temelji se na tri stupa:⁴⁰

- **I. mirovinski stup** – naziva se *stupom generacijske solidarnosti*, i ujedno predstavlja obvezno mirovinsko osiguranje, što znači da osobe koje rade izdvajaju doprinose za mirovinsko osiguranje, i to 15% od bruto plaće, a iz tih se doprinosa isplaćuje mirovina sadašnjim korisnicima prava na mirovinu. Osim doprinosima osiguranika, prvi stup se financira i iz državnog proračuna. Za provedbu mirovinskog osiguranja na temelju generacijske solidarnosti nadležan je Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje.
- **II. mirovinski stup** – kao i prvi stup predstavlja obvezno mirovinsko osiguranje i *individualnu kapitaliziranu štednju*. „Individualna“ znači da je riječ o osobnoj imovini, odnosno da se uplaćena sredstva evidentiraju na osobnom računu, dok „kapitalizirana“ znači da se prilikom uplaćivanja u odabrani obvezni mirovinski fond ostvaruje i neki prinos od tog ulaganja. Primarni cilj jest uplaćivanja u fond kao nekog oblika izdvajanja novca, time se ostvaruje i drugi cilj, a to je prinos od ulaganja. Isto tako zaposleni su obvezni uplaćivati i u ovaj stup, i to 5% od bruto plaće. Važno je naglasiti da se u okviru ovog stupa mirovinskog osiguranja faza prikupljanja sredstava odvija putem mirovinskih fondova, dok se faza isplate mirovina odvija isključivo putem mirovinskih osiguravajućih društava.
- **III. mirovinski stup** – predstavlja dodatak koji osoba može dobrovoljno izabrati, i kao takav je stvar osobnog izbora. Jednako kao i drugi stup predstavlja individualnu kapitaliziranu štednju. Prikupljanje sredstava u okviru trećeg stupa mirovinskog osiguranja odvija se putem dobrovoljnih mirovinskih fondova, dok isplatu mirovina obavljaju mirovinska osiguravajuća društva, koja mogu obavljati privremenu isplatu mirovina iz dobrovoljnih mirovinskih fondova. Štednjom u dobrovoljnom mirovinskom fondu ostvaruje se pravo na državna poticajna sredstva koja iznose 15% od uplaćenog doprinosa u prethodnoj kalendarskoj godini, najviše do 750,00 kn godišnje.

4.5. Mirovinski fondovi

Na osnovu Zakona o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (1999., 2000.), Zakona o obveznim dobrovoljnim

⁴⁰ HANFA, Mirovinski sustav, <https://www.hgk.hr/documents/hanfamirovinski57877d5bcf60d.pdf>, str. 3-5

mirovinskim fondovima (1999., 2000., 2003., 2004., 2007., 2010., 2011.) i Zakona o mirovinskom osiguranju (1998., 2000., 2001., 2002., 2004.), i kasnije usvojenih Zakona o obveznim mirovinskim fondovima (2014., 2015.) i Zakona o dobrovoljnim mirovinskim fondovima (2014.), u Republici Hrvatskoj je 2002. godine započeo proces mirovinske reforme i stvaranja novog sustava mirovinskog osiguranja temeljnog na individualnoj kapitaliziranoj štednji. Osnovni cilj provedene mirovinske reforme je bio uspostavljanje dugoročno održivog mirovinskog sustava usklađenog s gospodarskim i demografskim kretanjima. Kao što je prethodno navedeno novi mirovinski sustav čine tri stupa mirovinskog osiguranja. Nadzor nad funkcioniranjem kapitaliziranog sustava mirovinskog osiguranja provodi HANFA (Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga), a kao tehničko središte mirovinskog sustava (vođenje evidencija i stvaranje baza podataka) djeluje Središnji registar osiguranika (REGOS).⁴¹

Mirovinski fond je imovina bez pravne osobnosti koji se osniva radi prikupljanja novčanih sredstava uplaćivanjem doprinosa članova fonda i ulaganja tih sredstva s ciljem povećanja vrijednosti imovine fonda radi osiguranja isplate mirovinskih davanja članovima toga fonda. Mirovinski fond je u vlasništvu svojih članova čija se pojedinačna vlasnička prava određuju s obzirom na iznos sredstava na njihovom računu. Mirovinskim fondom upravlja, na temelju statuta fonda i zakona, mirovinsko društvo, koje predstavlja trgovačko društvo osnovano kao dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornošću. Imovina mirovinskog fonda mora se držati odvojeno od imovine mirovinskog društva. Postoje obvezni i dobrovoljni mirovinski fondovi. Obvezni mirovinski fond je onaj u kojem se obvezno osiguravaju na temelju individualne kapitalizirane štednje osiguranici osigurani prema odredbama Zakona o mirovinskom osiguranju i drugih zakona. Dobrovoljni mirovinski fond je onaj u kojem se dobrovoljno osiguravaju osobe na temelju individualne kapitalizirane štednje.⁴²

Obvezni mirovinski fond može biti kategorije A, B ili C, koji se međusobno razlikuju u odnosu na životnu dob osiguranika, tj. vremenskom trajanja članstva u fondu, a posljedično i strategijama ulaganja s obzirom na preuzete rizike. Sukladno tome, najveće rizike trebaju preuzeti fondovi iz kategorije A, umjerene iz kategorije B, a najmanje oni iz kategorije C. S druge strane, dobrovoljni mirovinski fondovi osnivaju se kao otvoreni i zatvoreni fondovi.

⁴¹ Leko V.; **Financijske institucije i tržišta I**, pomoćni materijali za izučavanje, Ekonomski fakultet Zagreb, Sveučilišna Tiskara d.o.o., Zagreb, 2012., str. 177-178

⁴² Novak B., **Financijska tržišta i institucije**, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Osijek, 2005., str. 318-319

Sukladno zakonu o dobrovoljnim mirovinskim fondovima, u otvorene fondove mogu se učlaniti svi građani, dok u zatvorene samo zaposleni kod istog poslodavca, članovi istog sindikata i sl.⁴³

U Hrvatskoj postoje četiri obvezna mirovinska fonda, a svaki zaposleni građanin Republike Hrvatske član je jednog od njih. To su AZ mirovinski fondovi, Erste plavi mirovinski fondovi, PBZ Croatia osiguranje mirovinski fondovi te Raiffeisen mirovinski fondovi.

Društva za upravljanje obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima ostvarila su u 2017. dobit nakon oporezivanja od 212 mil. kuna.

4.6. Osiguranja

Osiguravajuća društva pružaju usluge prodajom police osiguranja te za to ostvaruju naknadu, premiju od ugovaratelja osiguranja. Ekonomska potreba pojedinca za dugoročnom štednjom i pokrivanjem rizika osigurava se ugovaranjem životnog osiguranja. Štedna funkcija životnog osiguranja jest da novac koji se ulaže u premiju osiguranja ujedno se ostvaruje uz zadanu kamatu. Postoje četiri kategorije životnog osiguranja, a to su osiguranje za slučaj smrti (s određenim rokom trajanja i doživotno osiguranje za slučaj smrti), mješovito osiguranje (osigurava se financijska sigurnost u slučaju prerane smrti i ukoliko osiguranik nadživi ugovor), rentno osiguranje (osigurane su isplate novca za neko razdoblje ili do kraja života u slučaju uplate ugovorene vrijednosti premije) te ostala životna osiguranja. Uz sva navedena osiguranja, postoji još jedno osiguranje koje je važno istaknuti, a radi se o *investicijskom životnom osiguranju*.

Investicijsko životno osiguranje podrazumijeva ulaganje u vrijednosne papire i istovremeno životno osiguranje. Prilikom sklapanja osiguranja ugovaratelj osiguranja bira visinu zajamčenog osigurano iznosa, fondove u koje će ulagati i odabire željeni način plaćanja. Može se odlučiti za mjesečno, kvartalno, polugodišnje, godišnje plaćanje premije ili jednokratno plaćanje.⁴⁴

Osnivanje i poslovanje osiguravajućih društava regulirano je Zakon o osiguranju te Zakonom o obveznim osiguranjima u prometu. Ovim zakonima uređuju se uvjeti i način obavljanja poslova u društvima i koja se bave osiguranjem imovine i osoba, kao i nadzor nad njihovim poslovanjem. Izdavanje odobrenja za rad društva za osiguranje, kao i nadzor nad njihovim poslovanjem obavlja HANFA. Prema skupinama osiguranja najznačajnije su premije

⁴³ Leko V., Stojanović A., **Financijske institucije i tržišta**, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2018., str 363

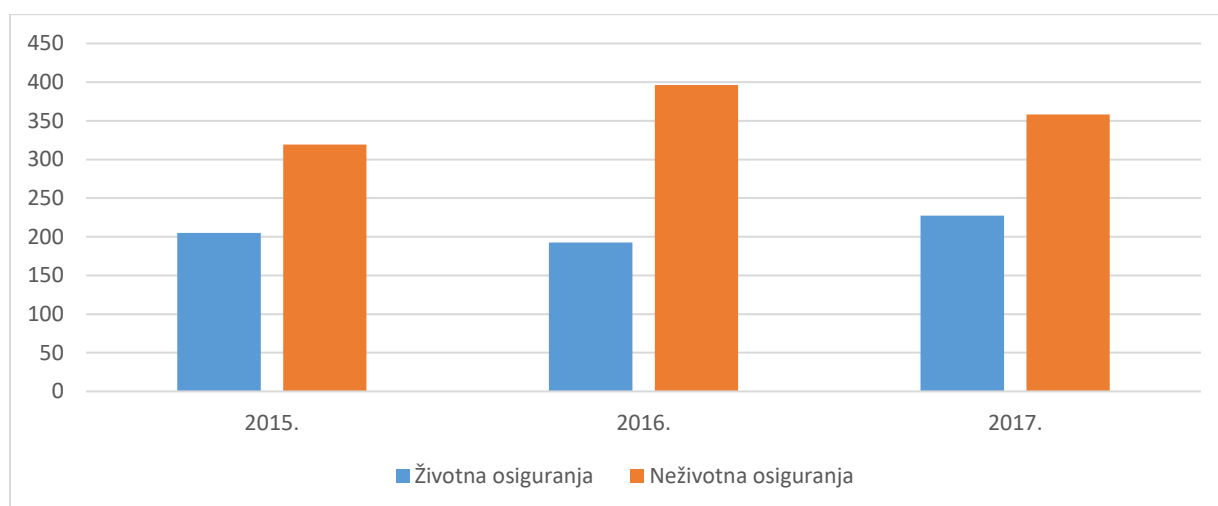
⁴⁴ Investicijsko osiguranje, <https://kompare.hr/pojmovnik/investicijsko-osiguranje/>, pogledano dana 24.05.2019.

osiguranja od odgovornosti za upotrebu motornih vozila (32%), životna osiguranja (23%), kasko osiguranje cestovnih vozila (9%), ostala osiguranja imovine itd.⁴⁵

Glavna je funkcija osiguravajućih društava zaštita pravnih i fizičkih osoba od gubitaka koji nastaju zbog različitih vrsta imovinskih i životnih rizika. Ove financijske institucije naplaćuju premije za pokriće rizika osiguranje te tako prikupljenu štednju pojedinaca, ali i pravnih subjekata najvećim dijelom ulažu u dugoročne vrijednosne papire na tržištu kapitala ili daju dugoročne zajmove.

Od ukupno 20 društava koja su na dan 31. prosinca 2017. poslovala na tržištu osiguranja u Republici Hrvatskoj pet društava obavljalo je poslove životnih osiguranja, sedam društava obavljalo je poslove neživotnih osiguranja, dok je poslove životnih i neživotnih osiguranja obavljalo osam društava za osiguranje. U odnosu na 31. prosinca 2016. broj društava manji je za dva zbog pripajanja jednog društva za osiguranje i jednog društva za reosiguranje drugom društvu za osiguranje. Pripajanjem društva za reosiguranje prestalo je poslovati jedino društvo za reosiguranje na tržištu osiguranje u Republici Hrvatskoj, međutim poslove reosiguranja na temelju odobrenja Hanfe ovlašteno je obavljati jedno društvo za osiguranje. Društva za osiguranje i reosiguranje ostvarila su u 2017. kao rezultat poslovanja dobit od 585,8 mil. kuna., što je za 3,3 mil. kuna manje u odnosu na 2016., kada je ostvarena dobit od 589,1 mil. kuna.⁴⁶

Grafikon 5. Rezultat poslovanja društava za osiguranje i reosiguranje od 2015. do 2017. (u mil. kn)

Izvor: obrada autora prema podacima HANFA-e

⁴⁵ Leko V.; **Financijske institucije i tržišta I**, pomoćni materijali za izučavanje, Ekonomski fakultet Zagreb, Sveučilišna Tiskara d.o.o., Zagreb, 2012., str. 176

⁴⁶ HANFA, Godišnje izvješće 2017., https://www.hanfa.hr/media/3470/godisnje-izvjesce-2017_isp.pdf, (pogledano dana 24.05.2019.), str. 64, 71

Društva koja se bave životnim osiguranjem investiraju najveći dio svojih sredstava u dugoročnu financijsku imovinu – obveznice, dionice i hipotekarne kredite, čime pomažu da se financiraju realne kapitalne investicije tvrtki i države. Ona usmjeravaju svoja sredstva u dugoročna ulaganja zato što s visokom pouzdanošću mogu predvidjeti svoje gotovinske ulaze i izlaze na dugi rok. Ova predvidivost omogućuje društvima životnog osiguranja da prihvate značajan rizik vrijednosnica koje kupuju. Društva životnog osiguranja teže sigurnosti prihoda i sigurnosti glavnice kod investiranja. Većina vrijednosnica, koje oni kupuju, moraju biti u najvišim kategorijama kreditnog rejtinga.⁴⁷

4.7. Investicijski fondovi

Investicijski fondovi su nove financijske institucije u hrvatskom financijskom sustavu i od njih se, s obzirom na njihov dinamičan razvoj u svijetu i na strukturu ponude novčanih sredstava u RH, gdje su pojedinci i kućanstva najvažniji sektor štednje, očekuje relativno brz i uspješan razvoj. Investicijski fondovi prikupljaju novčana sredstva široke javnosti, najčešće pojedinaca i kućanstva, kao što je i prije navedeno, ali i poduzeća i financijskih institucija, i u skladu s unaprijed utvrđenim ciljevima plasiraju ih u dugoročne, a rjeđe u kratkoročne financijske instrumente. Novčana sredstva ulagača predstavljaju njihov idealni udjel u imovini fonda. Svakom pojedinom ulagaču fondovi pružaju mogućnost širenja portfelja financijske imovine i izbjegavanje rizika ulaganja, smanjuju troškove transakcija, osiguravaju odgovorno profesionalno upravljanje, likvidnost ili porezne olakšice.

Zakonom o investicijskim fondovima (1995., 1996., 2001., 2005.) i Zakonom o tržištu kapitala (2008., 2009.) propisani su uvjeti za osnivanje i poslovanje investicijskih fondova i društava za upravljanje investicijskim fondovima. Tijekom proteklog vremena zakonska se regulativa mijenjala više puta, a novije promjene rezultat su u prvom redu potrebe za usklađivanjem sa zakonodavstvom i smjernicama Europske Unije. To se odnosi na Zakon o otvorenim investicijskim fondovima s javnom ponudom (2013., 2014., 2016.) i Zakon o alternativnim investicijskim fondovima (2013., 2014., 2018.). Fondova ima više vrsta, a razlikuju se prema pravnom statusu, ciljevima i strukturi ulaganja, organizaciji, naknadama organizatoru, pravima članova, metodama kupnje i prodaje udjela. Neki fondovi ulažu u dionice, drugi u obveznice, neki strukturiraju mješoviti portfelj, neki samo ulažu u instrumente novčanog tržišta.⁴⁸

⁴⁷ Novak B., **Financijska tržišta i institucije**, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Osijek, 2005., str 297-298

⁴⁸ Leko V., Stojanović A., **Financijske institucije i tržišta**, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2018., str. 365

Društva za upravljanje fondovima osnivaju se kao dionička društva, društva s ograničenom odgovornošću ili kao Europska društva – Societas Euroopea (SE). Društvo smije otpočeti s poslovanjem samo uz odobrenje Agencije. Najniži iznos temeljnog kapitala društva za upravljanje fondovima je milijun kuna, a potrebni kapital raste s porastom iznosa neto vrijednosti imovine fondova.

Postoje dvije osnovne vrste investicijskih fondova koje se međusobno razlikuju, a to su otvoreni investicijski fondovi s javnom ponudom (UCITS) i alternativni investicijski fondovi (AIF).

Otvoreni investicijski fondovi s javnom ponudom (UCITS) su fondovi kojima je isključivo cilj poslovanja zajedničko ulaganje imovine, prikupljene javnom ponudom udjela u fondu, u prenosive vrijednosne papire ili u druge oblike likvidne financijske imovine, a koji posluju po načelima razdiobe rizika. Imovine fonda vlasništvo je osoba koje imaju udjel u fondu, a ne društva za upravljanje, i pohranjena je kod kreditne institucije koja ima odobrenje Agencije za obavljanje poslova depozitara.

Alternativni investicijski fondovi (AIF) su fondovi osnovani u svrhu prikupljanja sredstava javnom ili privatnom ponudom te ulaganja tih sredstava u različite vrste imovine u skladu s unaprijed utvrđenom strategijom i ciljem ulaganja, a isključivo u korist imatelja udjela u fondu. AIF može biti otvoren i zatvoren. Otvoreni AIF predstavlja zasebnu imovinu, bez pravne osobnosti, koju osniva društvo za upravljanje alternativnim investicijskim fondom i kojom upravlja u svoje ime i za zajednički račun imatelja udjela u fondu. Zatvoreni AIF fondovi imaju pravnu osobnost, osnivaju se kao dionička društva ili društva s ograničenom odgovornošću, a udjeli nisu otkupivi na zahtjev imatelja udjela u fondu.

Uz osnovnu podjelu investicijskih fondova, postoje i posebne vrste investicijskih fondova:⁴⁹

- **Državni investicijski fondovi** (SWF – Sovereign Wealth Funds; Fondovi državnog blagostanja) su državni ili od države kontrolirani fondovi (nisu operativne kompanije) koji dugoročno ulažu na domaćem ili internacionalnom tržištu nastojeći zaraditi, sačuvati ili povećati imovinu. U njima su koncentrirani viškovi platne bilance, prihodi od privatizacije, fiskalni viškovi, primici od izvoza sirovina pa se razlikuju tri vrste fondova, Fondovi formirani od rasta prihoda ostvarenih izvozom prirodnih izvora (nafte, plina, metalnih izvora, itd.), Fondovi deviznih viškova s jakim izvozom i

⁴⁹ Leko V.; **Financijske institucije i tržišta I**, pomoćni materijali za izučavanje, Ekonomski fakultet Zagreb, Sveučilišna Tiskara d.o.o., Zagreb, 2012., str. 97-100

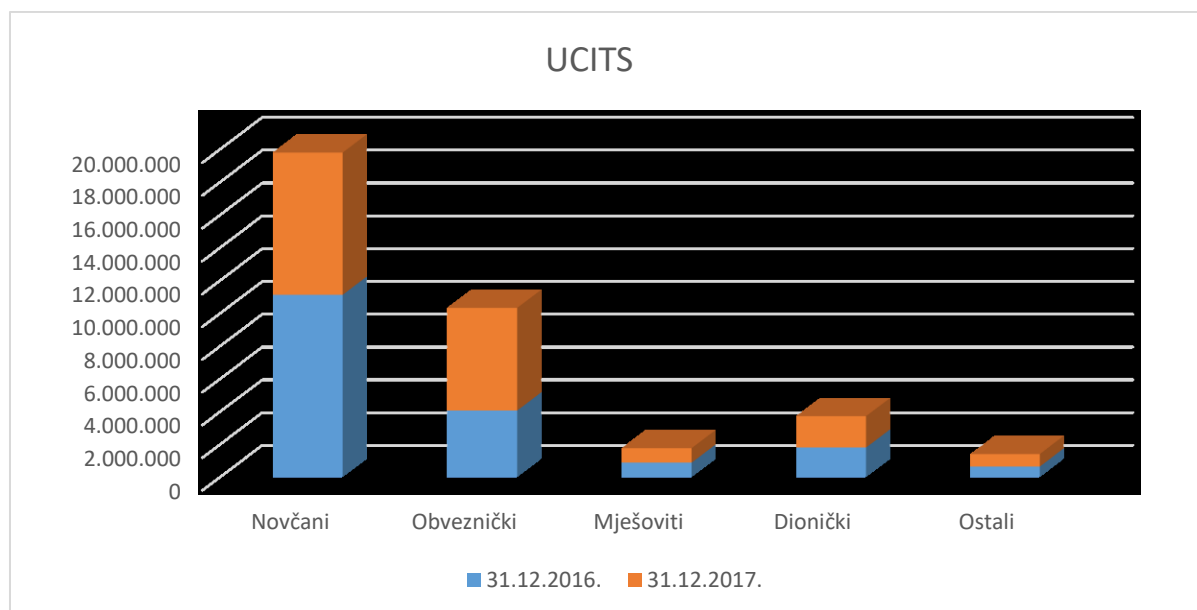
deviznim priljevom, te Fondovi koji upravljaju rezervama državnih mirovinskih fondova.

- **Hedge fondovi** su namijenjeni ograničenom broju izabраниh institucionalnih ulagača. U odnosu na obične investicijske fondove ulažu s puno manje ograničenja i u puno različitih instrumenata, uključujući i robu, ne prodaju se javno niti pojedincima i ne objavljuje vrijednost imovine svakodnevno. Osim klasičnih naknada društvo za upravljanje hedge fondom ima pravo i na naknadu za uspješnost. Sredstva iz hedge fondova se najčešće mogu povlačiti samo uz prethodnu najavu, što im osigurava likvidnost. Ime dolazi od riječi „hedging“ jer su već od početka fondovi koristili derivative za zaštitu imovine fonda.
- **Fondovi privatnog kapitala** („Private equity funds“) primaju velike iznose privatnog kapitala i ulažu ga u dionički kapital – equity poduzeća ili poslovne projekte izvan organiziranih tržišta kapitala, pri čemu se takvim ulaganjima – equityem ne trguje javno. Private equity fond u pravilu je ograničeno partnerstvo s unaprijed određenim rokom trajanja pri čemu se udjeli ne mogu povlačiti. Model ulaganja obuhvaća izbor projekta, ulaganje, nadzor rada i podizanje vrijednosti poduzeća te izlaz iz ulaganja kada se poduzeću podigne vrijednost.
- **Fondovi rizičnog kapitala** („Venture capital funds“) su podvrsta equity kapitala pa je svaki venture i private equity fond, ali svaki private equity nije i venture capital fond. To su fondovi rizičnog (hrabrog) kapitala u koje ulažu privatni ulagači, mirovinski fondovi, fondovi fondova, hedge fondovi, državni investicijski fondovi i koji ta sredstva plasiraju u kapital novih, brzorastućih („start-up“) rizičnih, ali perspektivnih tvrtki i nakon određenog vremena „izlaze“ prodajom udjela u vlasništvu za što veću moguću cijenu. Izabiru se poduzeća koja imaju potencijal jer razvijaju novu tehnologiju ili nove poslovne modele s primjenom napredne tehnologije (biotehnologija, IT, razvoj softvera). Osim ulaganja kapitala, ovi fondovi poduzećima pružaju pomoć i u restrukturiranju, upravljanju, marketingu, tehničkim analizama. Primjeri uspješnog ulaganja rizičnog kapitala su Skype, YouTube, Digital, Google, Myspace, Iskon i Doking.
- **Indeksni fondovi** ulagačkom politikom prate kretanje burzovnih dioničkih indeksa.
- **Fondovi fondova** su investicijski fondovi koji primarno investiraju u udjele u drugim investicijskim fondovima i tako disperziraju rizik.

Na dan 31. prosinca 2017. u Republici Hrvatskoj bilo je registrirano 21 društvo za upravljanje investicijskim fondovima. Od navedenih društava poslove upravljanja UCITS fondova i AIF-ovima obavljalo je devet društava, pet društava upravljalo je samo UCITS fondovima, a sedam društava upravljalo je samo AIF-ovima. Društva za upravljanje investicijskim fondovima ostvarila su u 2017. dobit nakon oporezivanja u iznosu od 52 mil. kuna, a upravljali su s 95 UCITS i 39 AIF fondovima. Ukupna neto imovina UCITS investicijskih fondova iznosila je 18,5 milijardi kuna, a AIF fondova 3,6 milijardi kuna.⁵⁰

U proteklom razdoblju rastu neto imovine UCITS fondova značajno je pridonijelo povećanje neto imovine obvezničkih fondova zbog relativno velikih neto uplata u postojeće fondove. Nadalje, u kategoriji novčanih fondova zabilježeno je smanjenje ukupne vrijednosti neto imovine od 2,4 mlrd. Kuna zbog velikih neto isplata iz fonda. Na kraju 2017. dionički fondovi ostvarili su godišnje prinose u rasponu od -22,7% do 23,6%. prinosi mješovitih UCITS fondova kretali su se u rasponu od -6,7% do 6,9%. Uslijed nepromijenjene monetarne politike europodručja prinosi novčanih fondova ostali su na izrazito niskim razinama.

Grafikon 6. Neto imovina UCITS fondova na dan 31.12.2016. i 31.12.2017. (u tis. kn)

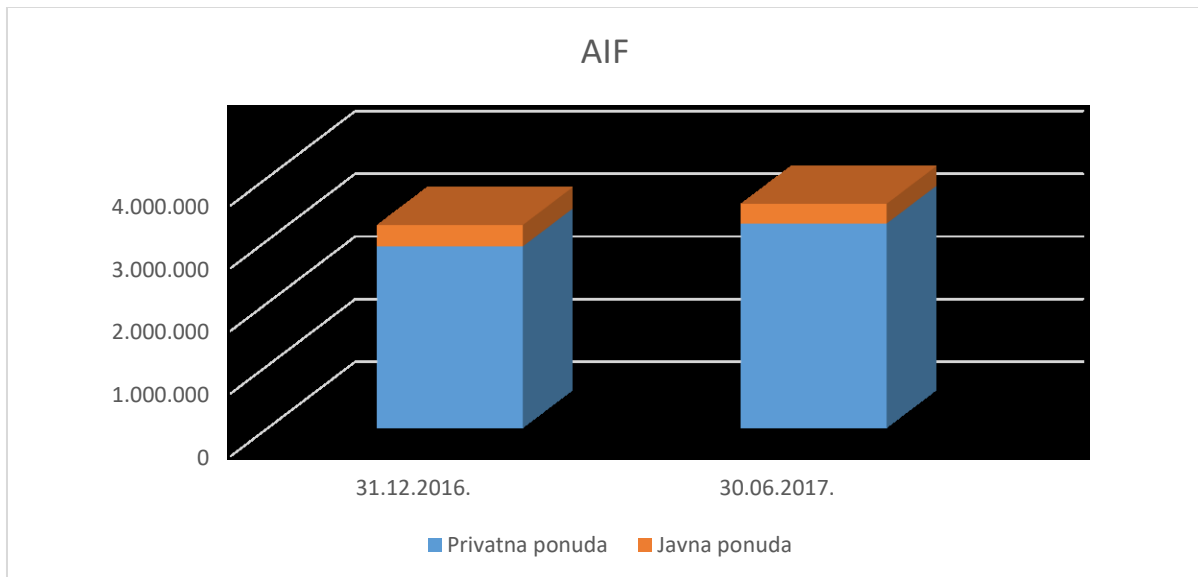
Izvor: obrada autora prema podacima HANFA-e

S druge strane, što se tiče AIF fondova, na sljedećem grafikonu prikazano je kretanje imovine AIF fondova. Kod fondova s privatnom ponudom dolazi do povećanja neto imovine u 2017.

⁵⁰ HANFA, Godišnje izvješće 2017., https://www.hanfa.hr/media/3470/godisnje-izvjesce-2017_isp.pdf, (pogledano dana 24.05.2019.), str. 42-46

godini i to za 12,6%, a kod fondova s javnom ponudom, tijekom proteklog razdoblja dolazi do smanjenja neto imovine i to za -7,7%.

Grafikon 7. Neto imovina AIF fondova na dan 31.12.2016. i 30.06.2017. (u tis. kn)

Izvor: obrada autora prema podacima HANFA-e

6. ZAKLJUČAK

Štednja za građane znači izdvajanje dijela dobiti koju oni ostvare u tekućoj godini i naravno koja nije namijenjena za tekuću potrošnju. Financijski sustav svake zemlje čini njezina valuta platni sustav, financijska tržišta, financijske institucije te institucije koje reguliraju i nadziru njihov rad. Okosnica financijskog sustava u Republici Hrvatskoj su kreditne institucije, čiji rad uređuje i nadzire Hrvatska narodna banka. Najvažnija financijska institucija je banka. Banku definiraju tri važne karakteristike, a to su da je banka institucija koja prima novčane depozite od najšire javnosti, da je njezin najvažniji aktivni posao odobravanje kredita i da je institucija platnog prometa. Banke danas svojim komitentima nude različite štedno-ulagačke proizvode.

Što se tiče štednje, postoji mnogo mogućnosti gdje se danas novac komitenata, odnosno građana može uložiti. Komitenti jedan dio štednje mogu uložiti na štedne račune u banci, kao oročeni depozit, odnosno prema namjeni, kao nenamjenski oročeni depozit, npr. u Zagrebačkoj banci „Klasična štednja“, koja predstavlja nenamjenski oročeni depozit u kunama i devizama s automatskim obnavljanjem. Stambena štednja obavlja se putem stambenih štedionica koje prikupljaju depozite od fizičkih i pravnih osoba radi rješavanja stambenih potreba štediša odobravanjem kredita uz financijsku potporu države. U Republici Hrvatskoj visina DPS-a u 2019. godini iznosi 1,2%, odnosno najviše do iznosa od 5.000,00 kn raspoložive stambene štednje po stambenom štediši. Dječju štednju čine depoziti koju roditelji izdvajaju za svoju djecu do starosti od 16 godina, a ono što je važno kod ove štednje jest da ima relativno niske kamatne stope. Mirovinska štednja jest štednja koju korisnici koriste nakon odlaska u mirovinu, a mirovinski sustav u Republici Hrvatskoj razvijen je na bazi tri stupa. Prvi i drugi stup predstavljaju obvezno mirovinsko osiguranje, dok treći stup predstavlja dobrovoljno mirovinsko osiguranje.

Drugi dio štednje komitenti mogu uložiti u osiguravajuće institucije, fondove (investicijske i mirovinske), a velik dio se zapravo ulaže u korporacijske i državne vrijednosne papire. Mirovinske fondove osnivaju društva za upravljanje dobrovoljnim mirovinskim fondovima i njima upravljaju u svoje ime, a za račun članova fonda. Usluge osiguranja banke mogu prodavati pojedinačno ili u paketu. Prema skupinama osiguranja možemo izdvojiti najznačajnije, a to su osiguranje od odgovornosti za upotrebu motornih vozila i životno osiguranje. Pojedini proizvodi životnog osiguranje imaju štednu komponentu, a neki od njih su životno osiguranje za slučaj doživljenja, mješovito životno osiguranje, rentno osiguranje, životno osiguranje vezano uz jedinice investicijskih fondova. Za investicijske fondove možemo

reći da su to institucije koje prikupljaju novac od različitih ulagača te ga plasiraju u kratkoročne i dugoročne vrijednosne papire, pa tako imamo otvorene i zatvorene investicijske fondove. Štednja nam u sadašnjem vremenu može donijeti prednost i mir kada razmišljamo o budućnosti. Potrebno je izdvojiti određena sredstva, odabrati najbolji način ulaganja i opustiti se jer ćemo znati da smo dobro uložili.

LITERATURA

KNJIGE:

1. Crnić I., Matić H.; Plaćanje i osiguranje plaćanja u zemlji, poglavlje 4. *Zadužnica i bjanko zadužnica kao sredstvo osiguranja i naplate tražbine*, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006.,
2. Dunković D., *Zaštita potrošača i poslovno upravljanje*, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2016.
3. Gregurek M., Vidaković N.; *Bankarsko poslovanje*, M.A.K. Golden d.o.o., Zagreb, 2011.
4. Greuning H.V., Brojovic Bratanovic S.; *Analiza i upravljanje bankovnim rizicima*, drugo izdanje, MATE d.o.o., Zagreb, 2006.
5. Katunarić A.; *Banka: principi i praksa bankovnog poslovanja*, četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1988.
6. Leko V.; *Financijske institucije i tržišta I*, pomoćni materijali za izučavanje, Ekonomski fakultet Zagreb, Sveučilišna Tiskara d.o.o., Zagreb, 2012.
7. Leko V.; *Upravljanje bankama*, pripreme i zabilješke sa predavanja iz „Poslovne politike banaka“ na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu (izabrane teme), Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, ožujak 2004
8. Leko V., Stojanović A., *Financijske institucije i tržišta*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2018.
9. Mishkin, Frederic S., *Ekonomija novca, bankarstva i financijskih tržišta*, osmo izdanje, MATE, Zagreb, 2010
10. Mishkin, Frederic S., Eakins, Stanley G.; *Financijska tržišta + institucije*, četvrto izdanje, MATE d.o.o., Zagreb, 2005.
11. Novak B., *Financijska tržišta i institucije*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Osijek, 2005.
12. Potkonjak M., Milinović A.; Plaćanje i osiguranje plaćanja u zemlji, poglavlje 5. *Jamstvo i bankarsko jamstvo kao instrument osiguranja izvršenja obveza*, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006.,
13. Šimunec N.; Plaćanje i osiguranje plaćanja u zemlji, poglavlje 2. *Osiguranje plaćanja – Mjenica* i poglavlje 3. *Ček*, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006.

ZNANSTVENI ČLANCI:

1. Horak H., Pavletić Župić M., *Instrumenti i politika zaštite potrošača kao cilj zaštite slobodnog tržišnog natjecanja*, Ekonomski pregled, 2005., Vol. 56., No. 11
2. Knežević S., Bilić N., *Utjecaj kulture na ponašanje potrošača prehrambenih proizvoda u Republici Hrvatskoj*, Stručni rad, Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta, 2015., Vol. 6 No. 1

INTERNETSKE STRANICE:

1. Poslovni dnevnik, Leksikon, Financijska piramida, dostupno na: <http://www.poslovni.hr/leksikon/financijska-piramida-207>, pogledano dana 02.05.2019.
2. HNB, Financijski sustav RH, dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/financijska-stabilnost/uloge-i-suradnja/financijski-sustav-rh>, pogledano dana 02.05.2019.

3. Prezentacija „Bankarstvo štedno ulagački proizvodi“, <https://www.alkascript.hr/index.php/katalog-proizvoda/srednje-skole/ekonomska-skola/ostali-udzbenici?format=raw&task=download&fid=66>, pogledano dana 14.05.2019.
4. HNB, Redovne publikacije, Bilten o bankama, br. 31 (rujan 2018.), <https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten-o-bankama>, pogledano dana 14.05.2019.
5. HNB, Polugodišnje informacije o drugom polugodištu 2018., svibanj 2019, <https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/polugodisnja-informacija>, pogledano dana 20.05.2019.
6. Zagrebačka banka, Opće informacije o Klasičnoj i Rentnoj štednji, <https://zaba.hr/home/med/dok/2512/opce-informacije-o-klasicnoj-i-rentnoj-stednji3.pdf>, pogledano dana 20.05.2019.
7. Privredna Banka Zagreb, Standard štednja u kunama, <https://www.pbz.hr/hr/gradani/standard-stednja-u-kunama?sektor=Gradani>, pogledano dana 20.05.2019.
8. Ministarstvo financija, Osigurana štednja, <http://www.mfin.hr/hr/osigurana-stednja>, pogledano dana 21.05.2019.
9. Privredna Banka Zagreb, Državna poticajna sredstva, <http://pbz-stambena.hr/stambena-stednja/drzavna-poticajna-sredstva/>, pogledano dana 21.05.2019.
10. 24 sata, Dječja štednja se isplati (26.09.2018); <https://www.24sata.hr/news/djecja-stednja-se-isplati-veca-je-kamata-od-stednje-odraslih-591640>, pogledano dana 23.05.2019.
11. HANFA, Mirovinski sustav, <https://www.hgk.hr/documents/hanfamirovinski57877d5bcf60d.pdf>, str. 3-5
12. HANFA, Godišnje izvješće 2017., https://www.hanfa.hr/media/3470/godisnje-izvjesce-2017_isp.pdf, (pogledano dana 24.05.2019.)
13. Investicijsko osiguranje, <https://kompare.hr/pojmovnik/investicijsko-osiguranje/>, pogledano dana 24.05.2019.
14. Narodne novine: Zakon o kreditnim institucijama, NN 15/18, <https://www.zakon.hr/z/195/Zakon-o-kreditnim-institucijama>, pogledano dana 20.06.2019.
15. Narodne Novine: Zakon o Hrvatskoj agenciji za nadzor financijskih usluga, NN 12/12, <https://www.zakon.hr/z/215/Zakon-o-Hrvatskoj-agenciji-za-nadzor-financijskih-usluga->, pogledano dana 20.06.2019.
16. Narodne Novine: Zakon o Hrvatskoj banci za obnovu i razvitak, NN 25/13, <https://www.zakon.hr/z/570/Zakon-o-Hrvatskoj-banci-za-obnovu-i-razvitak>, pogledano dana 20.06.2019.
17. Narodne novine; Zakon o zaštiti potrošača, NN 14/19, <https://www.zakon.hr/z/193/Zakon-o-za%C5%A1titi-potro%C5%A1a%C4%8Da>, pogledano dana 04.07.2019.

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Imovina banaka	29
Grafikon 2. Financijska piramida	31
Grafikon 3. Kretanje štednje u Hrvatskoj u milijunima kuna	35
Grafikon 4. Imovina, depoziti i stambeni krediti stambenih štedionica.....	39
Grafikon 5. Rezultat poslovanja društava za osiguranje i reosiguranje od 2015. do 2017. (u mil. kn).....	44
Grafikon 6. Neto imovina UCITS fondova na dan 31.12.2016. i 31.12.2017. (u tis. kn).....	48
Grafikon 7. Neto imovina AIF fondova na dan 31.12.2016. i 30.06.2017. (u tis. kn).....	49

POPIS SLIKA

Slika 1. Sektorizacija financijskih institucija (društava) prema ESA-i 2010.	6
Slika 2. Imovina i relativni udjeli financijskih posrednika	6

POPIS TABLICA

Tablica 1. Bilanca banaka	13
Tablica 2. Vlasnička struktura banaka i udio njihove imovine u imovini svih banaka, na kraju razdoblja	28
Tablica 3. Lista banaka u Republici Hrvatskoj 2019.	29